

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

ADAPTACE MUŽŮ BEZ DOMOVA NA URBÁNNÍ PROSTŘEDÍ
A JEJICH MOBILITA V OLOMOUCI

Bakalářská diplomová práce

Obor studia: Kulturní antropologie

Autor: Tadeáš Psoška

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Topinka, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma *Adaptace mužů bez domova na urbánní prostředí a jejich mobilita v Olomouci* vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne. ....

Podpis .....

Poděkování:

V samotném úvodu této disertační práce bych chtěl poděkovat především mému vedoucímu práce a odbornému asistentovi panu PhDr. Danielu Topinkovi, Ph.D. za všechny rady a doporučenou literaturu, které jsem od něj na základě konzultací získal. Dále bych chtěl také poděkovat lidem, kteří mi s prací jakýmkoliv způsobem pomohly. Poslední díky pak patří hlavně samotným lidem bez domova, kteří mě během mého působení v terénu pustli mezi své životy na ulici a umožnili mě tak zkoumat fenomén bezdomovectví z jejich vlastní perspektivy.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá především adaptací a mobilitou lidí bez domova v městském prostředí města Olomouce. Tuto práci jsem zakládal na kvalitativním výzkumu, k němuž jsem využil etnografický design, zúčastněné pozorování a neformální polostrukturované rozhovory. Hlavním cílem práce je popsat, jak probíhá den lidí bez domova v zimním období, jaké používají strategie k dosažení svých cílů a jakým způsobem využívají městské prostředí. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části se věnuji bezdomovectví, jeho počátkům v ČR, sociálnímu vyloučení, typologii nebo příčinám bezdomovectví. Dále se zaměřuji na koncept města a jeho prostoru, kde budu zmiňovat jeho image, rytmus, mobilitu, časoprostor či diverzitu města. V empirické části budu popisovat především dva jednotlivé dny s odlišnými skupinami lidí bez domova, které se budu snažit v průběhu analyzovat. V závěru pak uvedu jednotlivá zjištění a porovnáám jejich strategie, aktivity a jednání v městském prostoru.

Rozsah: 69 stran (112 212 znaků)

Klíčová slova: Bezdomovectví, lidé bez domova, městský prostor, adaptace, mobilita

Annotation

This thesis is occupied primarily with an adaptation and a mobility of homeless in city Olomouc environment. The work is based on a qualitative research to which I have used the ethnographic design, participant observation and informal semi-structured interview. The main aim of the thesis is to describe how the day of homeless people is underway in winter time, what strategies they use to reach their goals and how they use the urban environment. This thesis is divided into a theoretical and an empirical part. In the theoretical part, I deal with homelessness, its origins in the Czech Republic, social exclusion, typology or causes of homelessness. I also focus on the concept of the city and its space where I will mention its image, rhythm, mobility, time-space or city diversity. In the empirical part, I will describe mainly two separate days with different groups of people without a home which I will try to analyze. In conclusion, I will present individual findings out and compare their strategies, activities and actions in the urban area.

Range: 69 pages (112 212 characters)

Key words: Homelessness, people without a home, city space, adaptation, mobility

Obsah:

Úvod.....	7
1. Bezdomovectví.....	9
1.1. Počátky novodobého bezdomovectví v ČR.....	10
1.2. Sociální vyloučení a jeho rozdělení.....	11
1.3. Pojetí lidí bez domova	12
1.4. Příčiny bezdomovectví	13
1.5. Typologie bezdomovectví.....	14
1.6. Ekonomické systémy lidí bez domova.....	16
2. Město a jeho tvář.....	17
2.1. Lynchovo pojetí města.....	19
2.2. Město a jeho image.....	19
2.3. Město a jeho prvky	21
2.3.1. Cesty.....	21
2.3.2. Okraje	22
2.3.3. Oblasti	22
2.3.4. Uzly	22
2.3.5. Významné prvky	23
2.3.6. Kontinuita a provázanost městských prvků.....	23
2.4. Prostorová organizace fyzického a sociálního prostoru	24
2.5. Diverzita města	25
2.6. Rytmus města a mobilita v jeho prostoru	26
2.7. Čas a prostor	27
2.7.1. Koncept prizmatu a omezení v rámci časoprostoru.....	28
3. První vstup do terénu a seznámení se s bezdomovectvím	29
4. Metodologie	33
4.1. Design výzkumu a metoda výzkumu	33
4.2. Výzkumný vzorek.....	34
5. Popis etnografického výzkumu a jeho analýza.....	34
Závěr	60
Seznam použité literatury	63
Přílohy:.....	66

Úvod

Bezdomovectví je společenský problém, který by se měl řešit, a to snahou pomoci ve formě opětovného začlenění postihnutého jedince do společnosti. K realizaci tohoto výzkumu mě tedy přivedla myšlenka, že by každý měl mít právo na přiměřenou životní úroveň pro sebe a svoji rodinu, včetně patřičné stravy, oděvu, bydlení, vody, sanitárních zařízení a na další zlepšování životních podmínek. K této práci mě však také přivedl fakt, že se s tímto problémem setkáváme takřka denně, a to právě nejčastěji v městském prostředí.

Klíčovým cílem mého terénního výzkumu je popsání způsobu života mužů v zimním období, kteří nemají stálý konvenční domov a přežívají tak v ulicích města Olomouce. Touto prací bych chtěl především nahlédnout do života mužů bez domova ve veřejném prostoru a popsat tak jejich aktivitu, kterou jsem během dne stráveného s nimi zaznamenal. Hlavní výzkumnou otázkou je: *Jak se adaptují muži bez domova na urbánní prostředí města Olomouce a jaké jsou přitom jejich denní trasy?* s čímž jsou pak neodmyslitelně spojeny vedlejší výzkumné otázky typu: *Jaké jsou jejich cíle dne? Jaké strategie volí k dosažení těchto cílů? a Co všechno se snaží udělat pro to, aby uspokojili své základní životní potřeby?* S těmito výzkumnými otázkami se plně pojí výskyt, mobilita a denní trasy lidí bez domova v městském prostoru, od nichž se tento výzkum odvíjel.

Mým cílem tedy bylo strávit co nejdelší časový úsek jednoho dne, v přítomnosti skupinky zjevných lidí bez domova při jejich přirozeném a standardním jednání. Avšak s podmínkou, že se nebudeme zdržovat jen na jednom místě, (jako tomu bylo takřka vždy při začátcích tohoto výzkumu) ale že se v prostoru budeme pohybovat. Výzkumné otázky se tedy budou

zabývat výskytem, mobilitou, adaptací, cílem a strategiemi lidí bez domova v prostředí města Olomouce. Vedlejší výzkumné otázky budou zahrnovat také získávání financí a potravy, vztahem „bezdomovců“¹ k reciprocitě, ale také vztahem k ostatním lidem bez domova, se kterými se dostávají do kontaktu. K zjištění těchto cílů jsem použil především etnografický výzkum, a to v kombinaci se zúčastněným pozorováním a neformálními rozhovory.

Na výzkum jsem se připravoval dlouhodobě v podobě čtení odborných publikací, ale především občasným trávením volného času s lidmi bez domova přímo v terénu, abych pochopil, jak sami jedinci fungují a zjistil tak, jak k nim přistupovat a jakým způsobem s nimi interagovat. To bylo velice užitečné, jelikož jsem měl o tomhle problému trochu jiné a naivní představy. Bylo tedy podstatné se nejprve seznámit se samotným prostředím a po nabytí určitých vědomostí se pak přesunout k provedení výzkumu.

Při konfrontaci s participanty jsem si mnohdykrát nebyl jistý, na jaký typ otázek se můžu ptát a na jaký ne, protože špatně kladené otázky často působili na zkoumané aktéry nevlídným dojmem. Díky takovým otázkám pak ke mně participanti nebyli tolik přívětiví a ochotní mě přijmout mezi své pouliční životy.

Lidé bez domova, kteří se stali mými participanty byly seznámeni s mým jménem i s důvodem proč s nimi navazují kontakt. Zkoumaným aktérům jsem také zaručil, že jejich identita a osobní údaje nebudou zveřejněny a jejich jméno tak bude anonymizováno. Také jim bylo sděleno, že mnou nabyté informace nebudou zneužity a budou dobře zabezpečeny. Dotazovaný byl tako obeznámen, k jakému účelu budou získané znalosti a informace sloužit.

---

¹ Slovo „bezdomovec“ dávám do uvozovek především kvůli jeho negativní konotaci. Může být totiž pojímáno jako forma symbolického násilí. Lépe zní lidé bez konvenčního domova nebo jen lidé bez domova. (Vašát, 2012a, s. 252)

V teoretické části se budu věnovat fenoménu bezdomovectví. Půjde především o jeho všeobecný rámec, sociální vyloučení, příčiny vzniku bezdomovectví, typologii bezdomovectví či ekonomické systémy lidí bez domova. Dále pak uvedu charakteristiku města a jeho prostředí, která se bude často vztahovat právě k lidem bez domova. Půjde především o image města, jeho prvky, diverzitu, rytmus a mobilitu města, ale také o časoprostor. V empirické části se zaměřím na metodologii výzkumu a na samotnou interpretaci zjištěných dat, které budu analyzovat a ve finální části práce porovnávat.

1. Bezdomovectví

Slovo bezdomovectví vyvolává emoce, představy, pocity i postoje různého druhu. Může se jednat o pocit strachu, ohrožení, nejistoty, obav, rozčilení nebo o postoje opovržení, pohrdání, soucitu či lhostejnosti. (autorský kolektiv Baláš et al., 2010, s. 6) S tím se tak pojí představy, u kterých si člověk může klást otázku, kdo tito lidé jsou. Hlavním rysem bezdomovectví je bezpochyby absence stálého bydlení, což je však jen jeden z prvotních jevů. Mnohem závažnější roli zde hraje faktor chudoby², který se podílí na produkci lidí bez domova. Jde především o faktory jako je: manipulace prostoru, tržní mechanismy, trh práce hodnoty společnosti a jiné. (Vašát, 2012b, s. 146) Bezdomovectví je dále sociální problém, který má podobu sociálního vyloučení. To je výsledkem kombinace jednotlivých faktorů jako jsou například nízké příjmy, nedostatečné vzdělání, nízká kvalita bydlení či malý politický vliv exkludovaných skupin. (Kliment & Dočekal, 2016, s. 30)

---

² Chudoba je vnímána jako stav, kdy jedinec nemá k dispozici důstojné podmínky k uspokojení základních životních potřeb a k životu samému (Kliment, Dočekal, 2016 s. 26)

1.1. Počátky novodobého bezdomovectví v ČR

V České republice je bezdomovectví relativně nový fenomén, který se začal plně vyskytovat od roku 1989, a to hned po pádu komunistického režimu, změny politiky a ekonomiky. U nás (i v jiných socialistických státech té doby) se za socialismu „nevyskytoval“, jelikož byl z ideologických důvodů stanoven zákaz objevování se tohoto jevu sociálního vyloučení.³ Minulý socialisticky politický systém totiž zaručoval právo na práci, která byla povinná. Kdo se neucházel o pracovní poměr a nevyskytoval se delší dobu ve svém trvalém bydlišti, byl trestně stíhán pro příživnictví. Organizace fungující za socialistického období tak byly povinny zaměstnávat i nepotřebné, méně kvalifikované a málo výkonné pracovníky, kterým museli nabídnout ubytování i s přihlášením trvalého pobytu. Nicméně po roce 1989, kdy se státní režim změnil ze socialistického na kapitalistický se začali transformovat a privatizovat podniky, které již ztratily povinnost zaměstnávat nadbytečné zaměstnance. Zrušila se také trestnost příživnictví což odstranilo možnosti z obvinění a lidé se tak mohli volně vyskytovat mimo své trvalé bydliště a bez pracovního poměru. (Hradecký & Hradecká, 1996, s. 19) Někteří lidé však zastávají názor, že po pádu železné opony, se bezdomovectví začalo ukazovat ve své zjevné formě anebo, že s příchodem kapitalismu, který neklade tak velký důraz na sociální otázky, (Marek, Strnad, & Hotovcová, 2012, s. 55) se bezdomovectví začalo plně a viditelně vyskytovat a zároveň reprodukovat, protože již samotní lidé bez domova už nebyli stíháni za absenci práci. Když pak neměli práci a dobré sociální zázemí, přišli o bydlení a skončili tak na ulici.

---

³ To především proto, aby se ve společnosti dokázalo dosažení ideálu rovnosti a spravedlnosti mezi prostými lidmi a v systému, který byl ovlivněn komunismem.

Bezdomovectví není jen sociální, ekonomický a politický problém, ale i zdravotní, právní a bezpečnostní. Je také vnímán jako extrémní chudoba, jehož závažnost v současné době postupně narůstá. (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2013, s. 7) Ze zdravotního hlediska jedince často postihuje fyzicky špatný zdravotní stav nebo psychické potíže⁴, které mohou být součástí jeho života už od dětství. Z právního hlediska hraje např. roli sociální vyloučení, kvůli němuž nemůžou lidé bez domova plnohodnotně využívat svých práv. (Kliment & Dočekal, 2016, s. 20)

1.2. Sociální vyloučení a jeho rozdělení

Sociální vyloučení může rozdělit na několik rovin. Jedná se o *ekonomické, kulturní, symbolické a prostorové vyloučení*, ale i o samotné *sociální vyloučení* – to se projevuje v úpadku občanských a dalších společenských aktivit. **Ekonomické vyloučení** zahrnuje vyloučení z trhu práce, ztrátu zaměstnání či nízké mzdy (tito ekonomicky vyloučení jedinci pak vyhledávají práci bez smluvního zprostředkování a stávají se tak obětí černého trhu, kde mnohdykrát pracují za špatných podmínek a špatného finančního ohodnocení). Dále jde o **kulturní vyloučení**, které se projevuje v dosahování a rozvíjení úrovně vzdělání. **Symbolické vyloučení** již je vyznačováno stigmatizací ze strany majoritní populace a připisuje tak k postihnutým jedincům negativní stereotypy. A poslední řadě **prostorové vyloučení**, které je nejvíce viditelné v sociální exkluzi a projevuje se segregací na hranici či za hranicí běžné společnosti (jedná se o výrazně nízké kvality živobytí či ztrátu domova). (Kliment & Dočekal, 2016, s. 32, 33)

---

⁴ U lidí bez domova vyskytující se v Olomouci jsem např. často zaznamenal epileptické záchvaty či bércové vředy.

1.3. Pojetí lidí bez domova

Pod pojmem „bezdomovec“ si většinová společnost představí jedince, který se poflakuje ve veřejném prostoru, somruje⁵ peníze od kolem jdoucích a často posedává na lavičkách, kde konzumuje levný alkohol. Jde také člověka bez obydlí přespávajícího v nouzovém přístřeší jako jsou veřejné prostory, nádraží, zchátralých opuštěných budovách, kteří jsou však pojímáni jako viditelní (zjevní) bezdomovci. Avšak touto představou je pojem bezdomovectví výrazně redukován, jelikož dle terminologie, které se budu ještě věnovat existují i bezdomovci skrytí a potencionální, kteří zpravidla do této představy zjevného bezdomovce nezapadají, (Kliment & Dočekal, 2016) a mnohdy ani nepřespávají přímo ve veřejném prostoru ale třeba v azylových domech či ubytovnách. Tato představa majoritní populace však platí právě především pro „bezdomovce“ zjevné, kterým tento způsob života na ulici často vyhovuje, nebo se s ním vžili do takové míry, že už úplně odmítají reintegraci do běžného života. Říká se totiž, že pokud člověk bez domova stráví na ulici více než dva roky, jeho šance na navrácení do společnosti se začíná oddalovat a jedinec tak zároveň ztrácí chůt se svou situací statusu „bezdomovce“ něco dělat. Kvůli této představě majoritní společnosti, která takové lidi bez domova může ve městě potkávat nejčastěji, bývá tento jev bezdomovectví často veřejností přehlížen. Značná část většinové populace totiž vnímá tyto lidi jako osoby, které si svůj osud zapříčinili sami, a to svou leností a negativním přístupem k práci. Bezdomovce si spojují především s kriminalitou, alkoholismem, užívání drog a ignorováním společenského řádu, (Hradecký & Hradecká, 1996) což však v mnohých případech může být pravda, ale je třeba neházet všechny lidi bez domova do jednoho pytle, ale upozornit veřejnost, že tohle je jen

---

⁵ Somrování je chápáno jako ekonomická praxe, při níž člověk aktivně oslovuje kolemjdoucí s prosbou o finanční příspěvek (Vašát, 2013, s. 437)

nejviditelnější špička ledovce. Existují totiž i lidé bez domova, které na první pohled nemusíme vůbec poznat. Snaží se totiž chovat a vypadat jako slušný člověk.

1.4. Příčiny bezdomovectví

Okolností, které vedou lidi k dlouhodobé ztrátě konvenčního domova je mnoho a jejich vznik provází komplexe problému. Jde jak o příčiny strukturální, tak příčiny individuální. Avšak základní rozdělení příčin vedoucí k bezdomovectví můžeme klasifikovat na *objektivní* a *subjektivní*.

Objektivní faktory jsou ovlivněné především sociální politikou státu díky jejímž systémovým chybám se lidé bez domova stávají objekty a končí tak dlouhodobě na ulici. To jsou právě příčiny strukturální (institucionální), jejímž vlivům patří obecně celková sociálně-ekonomická situace, včetně politiky zaměstnanosti a bytové politiky. Konkrétně se pak může jednat o příčiny, které zahrnují například nefunkční rodinné zázemí, rozpad rodiny či násilí v rodině. **Subjektivní faktory** jsou pak příčinou samotného jedince (individuální), který díky svým vlastnostem selhal v životní situaci. Hraje zde tedy roli sociální a osobní situace jedince, která zahrnuje interpersonální vztahy, strukturu osobnosti, schopnosti a dovednosti ve společenském životě, duševní a tělesné hendikepy. Často se jedná také o morální vlastnosti, které jsou spojovány s nezájmem o navštěvování práce, s alkoholismem, s toxikomanií, gamblerstvím a jinými závislostmi. (Štěchová, Luptáková, & Kopoldová, 2008, s. 36)

Za všeobecné příčiny vztahující se k oběma kategoriím můžeme nejčastěji zmínit např. právě chudobu, rozpad rodiny či rozvod v rodině, ztrátu zaměstnání a nezaměstnanost (s ní spojená nízká úroveň vzdělání),

kriminalitu, finanční krizi, zadlužení se, propuštění z vězení, odchod z dětského domova nebo zhoršení duševního zdraví. (Štěchová, Luptáková, & Kopoldová, 2008, s. 34, 36)

Příčina ke vzniku bezdomovectví však není jen jedna. Je jich více a navzájem se prolínají. V poslední době je tak zastáván názor, že mají multifaktorové pojetí, které je tvořeno jak objektivními, tak subjektivními příčinami. (Marek, Strnad, & Hotovcová, 2012, s. 18)

1.5. Typologie bezdomovectví

Typologiích, které klasifikují lidi bez domova je celá řada. Jedna z nich člení bezdomovectví na *zjevné, skryté a potencionální*.

Do první skupiny **zjevných bezdomovců** spadají ti, co jsou nejvíce viditelní a rozeznatelní na první pohled a na ulici jsou svou vizáží velmi nápadní – proto je tato skupina širokou veřejností nejintenzivněji vnímána. Poznáme je tek, že většinou nedbají o svůj vzhled. Často jsou tedy špinaví, můžou silně zapáchat a mnohdykrát je můžeme vidět vybírat popelnice a popíjet alkohol na veřejnosti. Tito lidé postrádají přístřeší a často žijí na veřejných prostranstvích. Někteří však vyhledávají pomoc sociálních služeb, ale najdou se i takoví, kteří tuto pomoc odmítají a dávají tak přednost nejistému životu na ulici za cenu pocitu svobody. Tuto kategorii můžeme považovat za špičku ledovce v oblasti bezdomovectví. **Skryté bezdomovectví** zahrnuje lidi bez domova, kteří nemají trvalé bydliště, ale jsou schopni využívat možnost dočasného bydlení. Z většinové části odmítají a nevyhledávají sociální služby a jejich pomoc, jelikož se svoji životní situaci snaží utajit a své problémy skrývat. Proto se také svým vzhledem snaží nepůsobit jako bezdomovci zjevní a nevyskytují se tak často v

rušných městských ulicích. Dbají o sebe a oblékají se jako běžní obyvatelé majoritní populace, čímž se tak snaží zamaskovat jejich nepříznivý stav. Je tedy mnohdykrát těžká určit jejich počet ve veřejném prostoru. Pokud hledají pomoc s ubytováním v sociálním zařízení, je to často jen kvůli krizovému období jako jsou mrazivé měsíce. Po uplynutí největších mrazů tyto místa zase opouštějí. Poslední skupinou v tomto typologickém pojetí je **bezdomectví potencionální**. Zjednodušeně lze říct, že se jedná o sociálně slabé jedince, kteří žijí na hranici životního minima. Tyto osoby mají bydlení a střechu nad hlavou, a tudíž nežijí přímo ve veřejném prostranství. Ale právě kvůli své nejisté sociální situaci a obtížným podmínkám ve kterých žijí, jsou ohrožení ztrátou obydlí a bezdomectví ve zjevné či skryté podobě je pro ně tak aktuální hrozbou. V porovnání s běžnými prostory určenými k dlouhodobému bývání jsou mnohdykrát ubytováni v přeplněných, zdravotně závadných, a nevyhovujících obydlí např. v podobě holobytů, ubytoven či podnájmů. (Haasová, 2005, s. 11)

Podle další z dostupných typologií můžeme bezdomectví vyčlenit na *chronické, cyklické a dočasné*. Za **chronické bezdomectví** jsou považovány osoby, které žijí na pokraji společnosti, mají často problémy se závislostí na návykových látkách a mnohdy jsou postiženi psychickými poruchami. **Cykličtí bezdomectví** jsou ti, kteří přišli o stálé bývání a jeho přístřeší a jejich hlavním rysem je neustálé se navracení se ke statusu bezdomectví. Dokážou se na dobu určitou z této situace bez stabilního bydlení vymotat, ale po určité době však opět končí ve veřejném prostředí městských ulic. Poslední kategorií jsou zde **bezdomectví dočasní**. Ti se vyznačují ztrátou stálého domova jen na krátkou dobu, a to nejčastěji z důvodu nějaké životní kritické situace, která je způsobena neštěstím jako je např. požár domu. Může jít i o příčinu způsobenou ekonomickými nebo personálními záležitostmi. (Kliment & Dočekal, 2016, s. 24)

Bezdomovectví můžeme rozdělit taky na *dobrovolné* a *nedobrovolné*. **Nedobrovolné bezdomovectví** už podle názvu zahrnuje situaci lidí, kteří se na ulici dostali nechtěně, a to ať díky subjektivním či objektivním příčinám. **Dobrovolné bezdomovectví** se stává diskutabilním pojmem, jelikož ho většina odborníků odmítá. Lidé totiž z pravidla nechtějí přijít o své domovy, které zahrnují komfortní zónu, avšak můžou se najít výjimky, jako je třeba subkultura squatterů. Ti se z ideologického hlediska společenského hnutí, které se nazývávanému squatting, často vzdávají stabilního bydlení a volí tak raději dočasný domov v některé z opuštěných budov. Tu obsadí a žijí v ní, čímž se snaží bojovat proti bytovému problému „zdola“⁶. (Štěchová, Luptáková, & Kopoldová, 2008, s. 30)

Další kritérium, které člení bezdomovectví je například typologie ETHOS⁷, která je stanovena evropskou unií. V českém prostředí je rozlišována především na čtyři hlavní kategorie, a to na *stav bez přístřeší*, *stav bez bytu*, *bydlení v nejistých podmínkách* a *bydlení v nevyhovujících podmínkách*. (Štěchová, Luptáková, & Kopoldová, 2008, s. 23)

1.6. Ekonomické systémy lidí bez domova

Každodenní praxí lidí bez domova je především ta ekonomická. Existují tři základní ekonomické systémy, již se odlišují podle formy organizačních vztahů, užitkem činností či rozsahem transakcí. Těmito ekonomickými systémy jsou: *tržní*, *alternativní* a *ne-tržní*. První z nich zahrnuje např. formální či neformální práce, alternativní systém zase černý

---

⁶ Squatterem však může být chápán i prostý člověk bez domova, který se rozhodne obsadit opuštěnou budovu z důvodu získání přístřeší a žít v ní

⁷ Přehled této typologie je umístěn v příloze

trh, a ne-tržní je pojat jako systém reciprocitní. Ten zahrnuje dary nebo směnu. (Vašát, 2013, s. 429)

Poslední dva systémy se u lidí bez domova objevují nejčastěji, a to především ten ne-tržní. Pokud totiž žijí např. v sociální klice,⁸ jejich reciprocita nabývá vysokého významu. Tito lidé totiž mezi sebou v takových klikách využívají směnu takřka pořád, což jim bývá mnohdykrát výhodou. Směňují se např. vědomosti, peníze či majetek. Třeba v podobě návykových látek.

2. Město a jeho tvář

Když se řekne slovo město, většina lidí si představí společenství s vysokým stupněm koncentrace obyvatel, frekventovaností a mírou sídelní zástavby, která má svou určitou geografickou strukturu a funkci již využívá její obyvatelstvo, ale také návštěvníci, kteří do něj vstupují s rozličnými důvody. S městem se pojí také koncept instituce, který může zahrnovat např. instituce ekonomické, finanční, kulturní, náboženské, politické, právní, vzdělávací, sportovní nebo třeba společenské. Jedná se třeba o soudy, nemocnice, školy či policii. Aby se však jednalo o město, musí mít svůj městský úřad nebo magistrát – to platí pro všechny statutární města v České republice. (Čerba, 2007, s. 5)

Město je charakterizováno jako životní prostor moderní společnosti, společenských vymožeností a fyzický mechanismus s umělou konstrukcí zahrnující např. ulice, budovy, elektrické osvětlení nebo hromadnou městskou dopravu. Je pro něj typická také ekonomika a její stabilní trh, průmyslová výroba a velký počet továren. (Ferenčuhová, 2013, s. 62, 72)

---

⁸ Sociální klikou se myslí společensky diferencovaná skupina jedinců, které spojují určité interpersonální vztahy (Vašát, 2013, s. 429)

Kromě chápání města jako centra kultury, inovací a pokroku, na něj lze nahlížet i z jeho temnější stránky, a to jako místa neřesti, špíny a nebezpečí (Vacková et al, 2011, s. 10), což pro lidi dlouhodobě pobývajících na ulici platí dvojnásobně, jelikož jsou s těmito pojmy neustále v prostorovém kontaktu. Každé město je však konstruováno podle svých vlastních struktur, které jsou vytvářeny při jeho výstavbě. V rámci těchto struktur je pak lidmi odlišně využíváno, a to jak na základě jeho image, tak na subjektivním pojetí každého jedince, který v něm interaguje. (Lynch, 2004) To platí i pro lidi bez domova, kteří na město nahlížejí jinou perspektivou než většina běžných uživatelů a pohyb v něm koncipují na základě jejich priorit a strategií, kterými uspokojení své fyzické a duševní potřeby.

Lze ho také považovat za žijící sociální organismus, jenž je vnitřně diverzifikován. (Ferenčuhová et al, 2009, s. 96) V rámci geografického diskurzu je městský prostor zase vnímán i jako proměnlivé prostředí či kontext pro skupinu procesů a jevů, z nichž některé přispívají k vytváření nebo transformaci materializovaných či nematerializovaných městských struktur. (Galčanová et al, 2010, s. 195)

Co se týče tradičně evropského města a jeho historického vývoje, nedeterminuje ho jen jeho současná fyzická podoba či sociální struktury, ale formuluje ho také určité výchozí společenské stereotypy, skrze něž je na město nahlíženo. Tyto společenské stereotypy mohou být instinktivně vnímány jako struktury organizované kolem centra nebo chápání centra jako prostorové akumulace symbolů ekonomické či politické moci. (Ferenčuhová et al, s. 160)

Města také přitahují spousty obyvatel z okolních vesnic, regionů, či jiných měst, a to především kvůli větší koncentraci pracovních míst a zvýšené možnosti najít si lépe placenou práci. Pro tyto jedince však město slouží i jako změna společenství, nebo prostor pro anonymitu. V našem

případě se tyto atributy u lidí bez domova umocňují a nabývají tak pro ně důležitý význam, za jejichž účelem se do měst často stahují.

2.1. Lynchovo pojetí města

K pojetí a interpretaci image města jsem vycházel převážně ze socio-urbanistického díla *Obraz města* (2004), jehož autorem je Kevin Andrew Lynch. Toto dílo vzniklo na základě jeho výzkumu, který prováděl ve třech amerických velkoměstech (Boston, Jersey City a Los Angeles). Tento americký teoretik enviromentální urbanistické tvorby, se ve svých pracích věnoval převážně urbanistickými tématy teorie a formy města, vnímání prostředí a jeho vlivu na proces urbanistické tvorby.

Pojetí image a městských prvků, které zkoumal ve zmiňovaných třech amerických městech, se konkrétně vztahují na velkoměsta. Avšak tyto prvky města, kterým se budu v následující kapitole věnovat se dají určitým způsobem vztáhnout na větší města všeobecně.

2.2. Město a jeho image

Slovo image je do českého prostředí převzato z anglického slova „image“, které můžeme do češtiny přeložit jako představa, obraz, dojem, vyobrazení či podoba, ale její definice nemá jednotnou podobu. Samotný pojem image můžeme chápat jako souhrn názorů, myšlenek a vizuálních dojmů, které si jedinec vytváří k určitému objektu (v našem případě k městu) a to na základě souhrnu, představ a zkušeností. (Zdráhal, 2014, s. 14) Tato image neexistuje jen v jedné podobě, ale je na ní nahlíženo z odlišných pohledů dané osoby, a tím se stává subjektivní.

Lynch (2004) ve své knize popisuje, že vznik každého image je výsledkem dvojsměrného procesu, který probíhá mezi pozorovatelem a prostředím nebo také pozorovaným objektem. Prostředí nám naznačuje různé rozdílnosti a vztahy, kde pozorovatel tyto poznatky třídí, uzpůsobuje a formuluje v duchu svých zájmů, což souvisí s jeho důležitou funkcí, a to umožnění smysluplného pohybu prostorem, které se pojí s elicitací cest a tras ve městě. Ty jsou skrze pozorovatele vytvářeny právě na základě image prostředí, které tedy splňuje objevující funkci v urbánním prostoru a tím pak usnadňuje vyhledávání a poznávání určitých tras, směrů a trajektorií. Tahle myšlenka pak koreluje s koncepcí orientačních sítí, které mohou vytvářet seskupení a utváření dominant měst, městských částí nebo dopravních komunikací. Pomáhají tak rozlišovat a členit okolní městský prostor, což nám umožňuje pochopit, v jaké pozici se v něm nacházíme. Takto vytvářená image vymezuje i zdůrazňuje, jak jsou věci viděny. (Lynch, 2004)

Image má také důležitou funkci, která má vliv na rozhodování jedince. Ten na základě jeho vědomí rozlišuje městský prostor na příznivý a nepříznivý. Příznivé místa budou mít pozitivní vliv na rozhodnutí, vnímání a zapamatovatelnost informací, kdežto negativní místa budou na jeho percepci působit nepřívětivým dopadem. Jde tedy o spokojenost a nespokojenost k určitému místu. (Ostrovská, 2009, s. 14) To pak může rozhodovat, zda se jedinec k danému působišti bude mít touhu vracet a prostor opět navštěvovat. Když se totiž nějaký „bezdomovec“ dostane do prostředí, které na něj udělalo negativní dojem, či pro něj nebylo přínosné jak z hlediska osobních vztahů či materiálního zisku (nebo v něm bude nějakým způsobem poškozen), jeho tendence se k tomuto prostoru vracet bude významně snížena.

2.3. Město a jeho prvky

Pro lehčí orientování se v urbánním prostoru lze podle Lynche (2004) město profilovat a rozdělovat na pět základních prvků. Městský celek klasifikuje na cesty, okraje, oblasti, uzly a významné prvky. Tyto prvky však mohou být ve vztahu k image vnímaný rozdílně a mohou se za určitých faktorů a podle úhlu pohledu jednotlivce měnit v jiný typ: Například řidič automobilu vnímá dálnici jako cestu, avšak chodec ji může vnímat jako jistý okraj. (Lynch, 2004, s. 48)

2.3.1. Cesty

Ve všeobecné platnosti lze cesty označit jako pozemní druh komunikace, které jsou určeny pro pěší pohyb nebo k jízdě dopravního prostředku. V městském prostředí je můžeme zaznamenat v podobě dálnic, silnic nebo pěších cest. A právě pro lidi bez domova jsou pěší cesty primárním prvkem jejich mobility, protože se nejčastěji přemísťují pomocí chůze.

Jde tedy o jakési dráhy, po kterých se pozorovatelé města pohybují. Zahrnují ulice, procházkové cesty, dopravní tepny, železnice nebo i kanály. Cesty jsou vnímány také jako vznikající vazby, které uspořádávají ostatní prvky v prostředí a mají tak zajisté největší vliv na utváření image mezi pozorovatelem a pozorovaným okolím. Jsou totiž ve veřejném urbánním prostoru využívány nejčastěji a vyskytují se v hojně četnosti po celém městě. Tyto cesty tak utváří spletitou komunikační síť, pomocí níž lze takřka celé město pozorovat, objevovat a porozumět mu. (Lynch, 2004)

2.3.2. Okraje

Okraje jsou jisté lineární prvky, které jsou generálně chápány jako hranice oddělující dvě rozdílná teritoria v kontinuitě prostoru. Může se jednat například o břehy řek, železniční koridory, dálnice, hranice zástavby, zdi či protihlukové stěny. Okraje tak mohou být i bariérami, které jsou více či méně průchodné a vymezují tak jednu fázi oblasti od druhé. Často také zabraňují příčnému pohybu. Lze je vnímat taky jako specifické spoje, k nimž se dvě oblasti vztahují a vážou se skrze ně dohromady. Jejich funkcí je tedy držet a scelovat soudržné plochy pospolu. (Lynch, 2004)

2.3.3. Oblasti

Na oblasti města můžeme nahlížet jako na poměrně velké a jednotlivé části urbánního prostoru, které mají společné rysy. Skládají se z nespočetného množství různorodých druhů jednotlivostí jako např. prostorů, forem, detailů, symbolů, typů budov, obyvatelstva či využití a aktivit a jejich hranicí může být řeka či více proudivá silnice. Lze je dělit na centrum a ostatní navazující části města jako jsou sídliště, vilové čtvrti či periferní zóny, ale v některých městech se dají diferenciovat i podle etnických či sociálních vrstev obyvatel. (Lynch, 2004, s. 68, 69)

2.3.4. Uzly

Uzly lze vnímat jako klíčová místa a body ve městě, kde dochází ke zvýšenému výskytu osob. Může se jednat např. o křižovatky, náměstí, oblíbený podnik či místa přestupu (MHD zastávky, autobusové nádraží, vlakové nádraží).

Jsou to tedy strategické a intenzivní ohniska v nichž se pozorovatelé pohybují. Uzly je možno pojmout také jako místo, které nabylo na svém významu kvůli koncentraci nějaké funkce nebo fyzických vlastností. (Lynch, 2004, s 47)

2.3.5. Významné prvky

Posledním prvkem jsou významné prvky. Jde především o dominanty města, které jsou dobře viditelné, a to i z velké vzdálenosti, nebo jsou jen v blízkosti pozorovatele těžko přehlédnutelné. Může se jednat např. o mrakodrapy, chrámy, historické dominanty, budovy, obchodní domy, průmyslové komíny nebo o horu. Jsou to tedy objekty, které si lze lehce zapamatovat, a tudíž hrají i výraznou roli v orientaci urbánního prostoru. Slouží totiž jako určitá pomůcka při hledání správného pohybu a směru, (Lynch, 2004)

2.3.6. Kontinuita a provázanost městských prvků

Všech pět prvků, které jsem zde popisoval spolu neodmyslitelně souvisí, jelikož každý z nich vzájemně působí minimálně na jeden z uvedených prvků. Jak píše sám Lynch: *„Oblasti jsou strukturované přítomnosti uzlů, definované okraji, protkuté cestami a nepravidelně rozsetými významnými prvky. Jednotlivé prvky se běžně překrývají a pronikají jeden do druhého.“* (Lynch, 2004, s. 49)

2.4. Prostorová organizace fyzického a sociálního prostoru

V této kapitole se zaměřím na zkoumání vztahu mezi sociálními a fyzickými strukturami. Sociální strukturou se myslí institucionalizované vztahy mezi jedinci, kteří jsou hierarchizováni dle různých forem nerovností a za fyzickou strukturou pak považujeme materiální, přizemně fyzický prostor, kterým může být např. betonová struktura. Tyto fyzické struktury vytváří v městském prostoru fyzické bariéry, čím řídí a usměrňují nejen fyzický pohyb lidí, ale také determinují (re)produkci socio-prostorového kontextu. Prostor je tak nejen produkován, ale také sám zpětně produkuje: odděluje, diferencuje, strukturuje a hierarchizuje sociální akt a interakci mezi jedinci i sociálními skupinami. K fyzicky-materiálním strukturám jako jsou silnice, dálnice či mosty lze tedy ve městech přistupovat jako k plnohodnotným aktivním účastníkům, protože městská společnost se neskládá jen z lidí, ale i z věcí kolem nás. (Vacková et al, 2011, s. 66, 67)

Toto strukturování městského prostoru neodmyslitelně souvisí s exkluzí sociálně slabých, stigmatizovaných a marginalizovaných jedinců (v našem případě lidí bez konvenčního domova). Například právě prostory pod mosty, které nejsou primárně určeny pro lidskou existenci jsou lidmi bez domova často vnímány jako určitý dočasný „domov“, kde střechy a stěny mostů, strukturují prostor a poskytují tak jejím obyvatelům větší pocit soukromí. Majoritní populace se z pravidla takovým prostorům vyhýbá, a tak mají „bezdromovci“ větší možnost konstruovat svou identitu. Na takových místech mají také větší pocit svobody, jelikož se často nestává, že by je odtud někdo vyháněl. Podle Březovské (2011) tak organizace fyzického prostoru ovlivňuje sociální prostor a díky prostorové hierarchii se tak zvyšuje společenská segregace a prostorová nespravedlnost (Vacková et al, 2011, s. 181), která se týká právě lidí bez domova.

2.5. Diverzita města

Podle Pospěcha (2010) je diverzita častokrát úzce spjatá s problematikou urbánního prostoru, kde je z jednoho pohledu pojata jako pozitivní jev, který přispívá k vývoji integraci města, městských částí, náměstí a ulic. Na druhou stranu může být vnímána jako negativní jev, který město rozděluje na samostatné části a vede tak k segregaci prostotu. Tato diverzita vede k rozdělování homogenit sociálních vrstev, a to především na vyšší a střední společenské vrstvy, které se oddělují od příslušníků vrstev nižších. Nejen v rezidenčních čtvrtí, ale také v centrech a veřejných prostorech, jejichž základní charakteristikou je otevřenost a anonymita pro každého. V takových prostorech mají všichni povolený zákonitý přístup a jsou všem viditelné. To platí především pro náměstí, ulice a parky (Galčanová et al, 2010, s. 120) Každý také vnímá určité prostory trochu odlišně. Pro někoho může být náměstí místem odpočinku, ale pro „bezdomovce“ může být zase místem „domova“. (Ferenčuhová et al, 2009, s. 40)

Díky diverzitě městského prostoru se z některých místech také často vytlačují příslušníci marginalizovaných, ekonomicky slabých a etnických skupin mezi něž patří i lidé bez domova. V souvislosti s bezdomovectvím jsem takové případy v Olomouci zaznamenal dva. Vždy šlo o odstranění laviček z veřejného prostoru, kde se často zdržovali lidé bez domova. Jedná se o Biskupské náměstí a o malou travnatou plochu u křižovatky ulic Nábřeží Přemyslovců a Komenského. Velmi často zde však pili alkohol nebo užívali návykové látky. Mnohdykrát také znečišťovali prostředí. Na travnaté ploše u Komenského ulice se už nezdržují a na Biskupském náměstí ano, ale ne tak v hojném množství, jako v době přítomnosti laviček.

2.6. Rytmus města a mobilita v jeho prostoru

Každé město má svůj určitý rytmus. Ten lze chápat jako pohyb či děj, který je charakteristicky opakující se strukturou. Každodenní rytmus čili mobilita a činnost obyvatel vytváří a reprodukuje konkrétní lokality města, jejich charakter, identitu a funkci. Rytmus tak souvisí s procesy změny městského prostředí a s rutinními pohyby populace města, které jsou důležité pro poznání a pochopení fungování městského prostoru, jeho struktury a samotných obyvatel. Způsoby, jakými různí lidé ve všedním životě město využívají se vzájemně odlišují, což závisí na sociálních, ekonomických a demografických charakteristikách (věk, pohlaví, vzdělání, zaměstnání), na způsobu životního stylu či prostorovém uspořádání města. (Ferenčuhová et al, 2009, s. 111) Když člověk bez domova pozná, jak rytmus města funguje, může ho pak na jeho základě začít využívat. Např. jeden participant, který sbírá papír a posléze ho vykupuje ve sběrně, mi sdělil, že se v jednotlivých městských částí Olomouce dle jeho slov vyváží odpad v jiné dny. Když si lidé bez domova zjistí, který den jezdí popeláři, v kterých částí města, můžou si tak naplánovat harmonogram pro sběr papíru a budou mít větší šanci, že ho najdou více.

Rytmické pohyby v prostoru bývají často opakované v závislosti vykonávání denní rutiny, a proto se podílí na vytváření určitého každodenního chodu města. (Vacková et al, 2011, s. 101) Tento rytmus vytváří skrze časoprostorový projev činností relativně pevnou rytmickou strukturu, jejichž denní aktivity se rozkládají do velké množiny rytmů. Tyto množiny rytmů rozšiřují jedinci možnosti volby a pocitu osobní svobody. Vedou také k navýšení komplexnosti situací, nutí jedince k častým rozhodnutím a klade vyšší nároky na jedincovu odpovědnost za tato rozhodnutí. (Galčanová et al, 2010, s. 198)

I bezdomovci mají svou denní rutiny, kterou využívají právě na rytmice denních aktivit města. Např. obchodní řetězec Kaufland vyhazuje často do kontejneru prošlé či poškozené potraviny. O tomto kontejneru někteří bezdomovci ví a využívají ho (je volně přístupný z venkovní části příjmu zboží). Po 22 hodině obchod zavírá, jeho zaměstnanci odcházejí domů, a tudíž není problém si pro potraviny beze strachu dojít.⁹

2.7. Čas a prostor

Čas a prostor je vzájemně spjatý s geografickým konceptem geografie času, jehož objektem je každodenní život jedince či určité části populace ve stejném území. Vychází z behaviorální geografie, která přisuzuje velký význam aspektům lidského života jako jsou pocity, emoce, hodnoty či stereotyp. V důsledku zasazení lidských smyslů do geografických úvah o prostoru dochází ke změně způsobu vnímání jedince na určitá místa a prostředí. Těm pak pozorovatelé připisují různý význam a tím si k nim vytváří určitý vztah. (Lavická, 2012, s. 10)

Časoprostor se dá přeložit jako *chronotop*. Ten představuje z geografického hlediska místo, jenž je konstruováno velkým množstvím rytmů se specifickou časovostí. Chronotop lze pochopit také jako jednotu specifického času a místa či jako určitý prostor, v němž se čas zhmotňuje, projevuje a konkretizuje do určité originální podoby. (Vacková et al, 2011, s. 18)

Lidské vnímání je taky v rámci společenských systémů rozloženo v prostoru i v čase a všechny jeho interakce jsou umístěny na určitém místě a trvají určitou dobu. Tyto společenské vztahy jsou uspořádávány

---

⁹ V ČR je však vykrádání obchodních kontejnerů, bráno jako trestný čin.

v časoprostoru a jsou neustále utvářeny, reprodukovány a měněny sociálními praktikami aktérů. (Lavická, 2012, s. 11, 12) Ti si podle něj vytváří cesty, jejichž trasu podmiňují určité představy a cíle jedince, kterých chce dosáhnout. (Lavická, 2012, s. 16) Díky určitým cílům se tak jedinci snaží načasovat svůj pohyb v prostoru tak, aby se v určitou dobu dostali na určité místo, kde chtějí docílit svých záměru. To se vztahuje k s pojmem *kairos*, který je pojímán právě ve smyslu příhodného okamžiku, správného načasování či momentu vhodného pro určitý čin. (Vacková et al, 2011, s. 17) Lidé bez domova toto načasování využívají například při příchodu na charitu. Když jdou totiž do jejího denního centra za účelem naplnit svůj žaludek, musí být na místě včas – např. v 11:00 (mnohdy raději i o něco dříve), protože zaměstnanci charity pouští do jídelny jen třicet jedinců. Zájem z řad lidí bez domova však bývá tak veliký, že dovnitř všichni nedostanou. Je třeba si příchod načasovat tak, aby se stihli postavit do fronty mezi prvních třicet zájemců.¹⁰

2.7.1. Koncept prizmatu a omezení v rámci časoprostoru

Pohyb jednotlivce v časoprostoru také souvisí s *konceptem prizmatu*, který odkazuje na základní lidský touhu, a to návrat jedince do svého domova. To souvisí především s pocitem bezpečí a komfortní zóny. Předpokládá se tedy, že osoba žijící ve městě se během každodenního standartního dne bude schopna pohybovat jen v takovém prostoru, ze kterého je schopna se vrátit do svého domova či zázemí (Lavická, 2012, s. 14, 15), což často platí i pro „bezdomovce“. Ti však nemusí mít „domov“ jen jeden, ale mohou jich mít víc, které jsou v městském prostředí strategicky

---

¹⁰ Z pozorování jsem však zjistil, že někteří lidé bez domova předbíhají.

rozmístěny. Tyto dočasné zázemí pak podle příležitostí a situace obměňují, a to na základě toho, kde se zrovna nachází a jaké jsou jejich cíle dne.

Dějství každé osoby je ovlivňováno i faktory, které mohou mít omezující charakter. Tento *koncept omezení*, vychází ze skutečnosti, že pohyb jednotlivce časoprostorem je závislý na různých okolnostech. Tyto okolnosti pak působí na řadu restrikcí, která tak ovlivňují strukturu časoprostorové trajektorie jedince. Je také ovlivňována pozicí člověka uvnitř jednotlivých sociálních prostorů, které navazují na rozdílné role aktéra. Jsou to především omezení *způsobilosti* (fyziologická), *mocenské* omezení a omezení *vazbou* (styková). **Fyziologická omezení** se týká biologických potřeb jedince a jeho omezení lidských aktivit. Nejsou však chápána zcela jako limitující jednání člověka, ale jako determinující jeho režim. Ve všeobecnosti může jít např. o délku spánku nebo množství, doby a frekvence příjmu potravy. **Omezení mocenského charakteru** souvisí s legislativními pravidly (jednání podle zákona) a projevují se v hierarchických úrovních a vylučování lidí z aktivit právě na základě zákonů, mocenských vztahů či společenských norem. **Stykové omezení** pak zahrnuje nutnost koordinace aktivit s dalšími lidmi. Existuje zde i průnik mezi omezeními danými vazbou a skupinou vnějších omezení, která je sociálně konstruována. V případě lidí bez domova, kteří jdou do sběrný vrátit nashromážděný papír je otevírací či zavírací doba dána nejenom normou nebo předpisem, ale i přítomností zaměstnance, který jim finanční obnos vyplatí. (Vacková et al, 2011)

3. První vstup do terénu a seznámení se s bezdomovectvím

Ještě před začátkem výzkumu na téma adaptace a mobility lidí bez domova, jsem se seznamoval se samotným bezdomovectvím a jeho

prostředím, abych tak zjistil, jak jejich životy na ulici fungují. Prvotní vstup a nahlédnutí to tohoto fenoménu mi byl umožněn se skupinkou „bezdromovců“ vyskytující se v oblasti areálu vysokoškolských kolejí Envelopa, kde se nejčastěji zdržovali. Při první setkání jsem se s nimi bavil na téma výzkumných otázek. Při druhém setkání jsem provedl polostrukturovaný rozhovor zaznamenaný na diktafon, a při dalších setkáních jsem se soustředil především na zúčastněné pozorování a neformální rozhovor s vybranými otázkami. Tyto jedince jsem navštěvoval asi měsíc a půl minimálně jednou týdně a během dne jsem s nimi strávil nejméně 1-2 hodiny. To bylo více než prospěšné, jelikož jsem zjistil spoustu zajímavých skutečností.

Po celkové době strávené s nimi jsem si na základě zúčastněného pozorování začal uvědomovat, že ne všechno, co mi řekli je pravda. Když jsem se například při druhém setkání zeptal: *„Jen aby ses neurazili, nebo něco, ale třeba nezkoušíte hledat jídlo v kontejnerech, nebo takhle?“* na což mi pan Z. odpověděl: *„Ne, ne, ne, v žádném případě. My to dostáváme od lidí. My to dostáváme, protože třeba ty určitý lidi – jim třeba pomůžeme, třeba zahrádku jim pomoci, víš?“* V rámci šestého navštívení, při kterém mě sebou vzali poprvé na vycházku do vyloučené lokality na Černou cestu¹¹ (šli jsme tři – já a dva lidé bez domova), kde zrovna charita v rámci terénního programu rozdávala jídlo zdarma, jsem cestou zpět ztratili jednoho ze zkoumaných aktérů pana I., a tak jsme se šli po něm s panem Z. podívat. Našli jsem ho v nedalekém kontejneru, jak fará¹² a prohrabuje vyhozené jídlo. Chvíli jsem ho bez upozornění sledovali a jak se pan I. otočil, lekl se a prohlásil: *„Já jsem se jen díval, jestli tu není něco pro kačeny.“* O několik týdnů později jsem projížděl

---

¹¹ Na Černé cestě se dřív nacházel squat, kde mělo působiště několik „bezdromovců“ žijících v Olomouci. Kvůli některým problémům jako např. vaření pervitinu, byl však squat zbourán.

¹² Slovem farání je v bezdromoveckém prostředí a jeho sociolektu chápáno především jako prohrabávání a sbírání odpadků z popelnic, které tak budou lidem bez domova ještě sloužit. Je to jejich poměrně běžná praxe.

areálem Envelopy a opět jsem je zahlédl, jak oba fárají v kontejnerech u vysokoškolských kolejí Bedřicha Václavka. Asi při desáté návštěvě mi pak sám od sebe pan Z. sdělil, že kontejnery občas prohledávají, a to i za účelem naleznutí potravy.

Z tohoto případu lze tedy jasně usoudit, že nemůžeme považovat informaci sdělenou „bezdomovcem“ za validní, ale je třeba sdělené informace ověřovat. Samotné polostrukturované rozhovory tedy nejsou v tomto případě tak efektivní a důvěryhodné, jako je tomu u zúčastněnému pozorování.

Důležitou roli zde sehrála také důvěryhodnost k mé osobě: čím častěji jsem tyto lidi bez domova navštěvoval, tím více ke mně byli otevřenější a postupem času i sdílnější. Tudíž se i zvyšovala pravděpodobnost, že mi nebudou nalhávat. Vytvoření dobré důvěry je tedy u těchto participantů zcela zásadní.

Nepravdivých výpovědí respondentů tohoto druhu jsem pak u stejné skupiny zaznamenal vícekrát (lživé odpovědi mi byly vykládány nejčastěji ze začátku stýkání se s nimi, ale s postupným navyšováním mých návštěv se pak dle mého vypořádání responze klamných tvrzení snížila). I z rozhovoru zaznamenaný na diktafon bylo po delší době strávené v terénu jasné, že značná část odpovědí z řady respondenta je lež. Dospěl jsem tedy k názoru, že rozhovory nahrávané na diktafon nebudu provádět. Tito lidé se totiž mohou nahrávaného rozhovoru zaleknout, a to například z obavy zneužití či poskytnutí informací jiné osobě. Nepravdivost odpovědí však byla pravděpodobně způsobena i tím že jsem se s nimi viděl teprve podruhé. Tudíž jsem v nich ještě nestihl vyvolat takový pocit důvěry, aby se mi svěřovali pravdivě.

To jsou tedy jedny z mála důkazů, které mě nutí uvažovat o relevantnosti výpovědí jenž jsem získal prostřednictvím rozhovoru. Proto tedy dávám přednost zúčastněnému pozorování. Je však také záležitosti a charakteru jednotlivých lidí bez domova, jak mě budou vnímat. Od toho se pak můžou odvíjet jejich pravdivé či nepravdivé odpovědi (ne všichni lidé bez domova musí při prvním setkání lhát).

Další zjištěnou zajímavostí bylo zatajování některých informací (např. místo přespávání) a to jak k některým lidem bez domova, kteří pak často jejich místo navštěvovali (to není většinou žádané, kvůli většímu ruchu, jenž pak upozorňuje na místo přespání) tak i ke mně, což opět souvisí s nízkou důvěrou k mé osobě. Kvůli absenci domova také často schovávali nashromážděné věci (nap. do keřů, či jiných nenápadných míst, kde se lidé zpravidla nevyskytovali). Dále se poměrně často snažili mezi sebe nepouštět cizí bezdomovce (pokud je mezi sebe vzali, tak spíše proto aby je neurazili). Když totiž zjistili, že se je návštěvník snaží nějakým způsobem využít (třeba za účelem napítí se jejich vína), tak ho slušně poslali pryč s odůvodněním, že ho mezi sebou nepotřebují – takový člověk je dle jejich slov jenom na přítěž. To se však netýkalo jejich známých, které mezi sebe rádi uvítali. U některých lidí bez domova jsem také zaregistroval častou změnu nálad. Jednou sem byl také svědkem verbálního napadení „bezdomovců“, a to příznivcem neonacismu, který jim vyhrožoval fyzickým útokem. Život na ulici je tak úzce spjat s nebezpečím, které mezi sebou občas vyvolávají i samotní lidé bez domova. Tyto zkušenosti mě tak poskytly větší přehled ve zkoumané problematice a má naivita vůči tématu bezdomovectví výrazně poklesla.

Před samotnou realizací výzkumu vztahující se k této práci to však nebyl můj jediný kontakt s lidmi bez domova. Setkával jsem se s nimi (a to z různými klikami či jednotlivci) v průběhu dosavadního studia. Jednalo se ale pouze o jednorázové setkání, které byly v rámci setrvání s participanty

časově různorodé. Někdy se jednalo pouze o patnácti minutový rozhovor uskutečněný na jednom místě a jindy jsem s participantem strávil i čtyři hodiny za neustálého pohybu.

4. Metodologie

4.1. Design výzkumu a metoda výzkumu

Tento kvalitativní výzkum byl prováděn a vycházel z etnografického terénního výzkumu realizovaném v Olomouci. Etnografie podle Bourgoise (2009) vyžaduje interpretativní jednání výzkumníka, která by se na základě výzkumu měla slučovat do okolního prostředí, do uvolněného rozhovoru, přátelství a interakci a participování v každodenních aktivitách zkoumaných aktérů. Na druhou stranu by se mělo v hlavě pozorovatele odehrávat také zaznamenávání vyskytujících se významů a vnímání strategií (Bourgois & Schonberg, 2009, s. 12) Jako výzkumnou metodu jsem zvolil zúčastněné pozorování a pomocí této metody a designu jsem pak následovně hledal odpovědi na výzkumné otázky v městském prostoru. V terénu jsem participovat v přirozeném prostředí zkoumaných lidí bez domova, a to především kvůli tomu, abych si získal větší důvěru participantů a přijetí mezi jejich běžné životy. Avšak jedná se o prostorové spojení, u něhož předpokládám, že se mojí přítomností jako pozorovatele může ovlivnit chování pozorovaných osob, takže ne vždy se participanté mohli zachovat tak, jak by se zachovali bez mého výskytu.

Komunikaci jsem zakládal na neformálních a polostrukturovaných rozhovorech a po celou dobu výzkumu jsem si také vedl terénní deník, do kterého jsem si vždy po skončení pozorovaného dne zapisoval všechny

poznámky a informace, které jsem v prostoru načerpal (místa, kde jsme se během dne vyskytovali; situace a interakce s informátory atd.).

4.2. Výzkumný vzorek

V hlavní části výzkumu jsem strávil takřka celé dva jednotlivé dny (převážně za denního světla) s dvěma rozdílnými klikami, které k životu na ulici přistupují odlišným způsobem, u nichž jsem se snažil zjistit a následovně porovnat, jak jejich den probíhal. Obě skupiny využívali občasně a částečně sociální zařízení a jejich služby (jedná se především o denní centrum střediska Samaritán).

Jedna klika, kterou jsem v této práci nazval *parta*, se skládá ze tří jedinců mezi věkovým rozmezím 40–60 let. Ti drží neustále pospolu. Druhá klika byla dle svého chování oproti *Partě* spíše protikladem. Nazval jsem ji *smečka*, a to především proto, že se jejich počet ve skupině často měnil a také kvůli tomu, že tato skupina neměla během mého dlouhodobého výzkumu stálou sestavu (což jsem zjistil z pozorování běžných dnů, kdy sem je ve městě potkával). Nicméně v den, kdy jsem s nimi strávil celé odpoledne byl jejich průměrný počet pět osob (nejvíce nás bylo osm a nejméně dva). Jejich věkové rozmezí bylo zhruba mezi 30–50 let.

5. Popis etnografického výzkumu a jeho analýza

Tato část se bude týkat popisu stráveného dne obou skupin, jejichž působení, adaptaci, strategie a pohyb v městské prostoru se budu snažit analyzovat. Nejprve budu popisovat průběh dne, který jsem strávil se

skupinou *parta*, poté popíšu strávený den se skupinou *smečka* a následovně se pokusím tyto dvě odlišné skupiny komparovat.

5.1. Den strávený se skupinou *smečka*

Tuhle skupinku jsem potkal 22. 11. 2017 na ulici 1. máje zhruba v 11:30 před obchodem s potravinami kousek od vinotéky Kaštánek, kde zrovna jeden z participantů pan P. vyšel z obchodu a v ruce držel čerstvě koupenou lahev rumu Božkov. Představil jsem se jako student výzkumník a oslovil jsem je otázkou, zda mi jsou schopni něco o bezdomovectví a jejich životech na ulici říct. S tím neměli nejmenší problém, protože Pan D dodal: „*on je v pohodě, před týdnem mě dával 10 korun u Alberta*“ takže s prvotním setkáním nebyly potíže a participantů mě tak mezi sebe okamžitě přijali. V ten moment bylo ve skupince pět lidí bez domova, mezi nimiž byla i jedna žena. Byli poměrně teple oblečení a tři z nich měli na zádech zhruba padesátilitrové krosny. Ty jsou výhodné na přechovávání věcí různého druhu, a díky svému vysokému objemu zprostředkovávají mnohem více místa než klasický batoh, který vlastnili zbylí dva členové skupiny (paní O. a pan S.).

Když jsem zahájil konverzaci na téma bezdomovectví, takřka vždy jsem začínal otázkou ke vztahu k městské a státní policii, protože se mi za strávenou dobu v terénu osvědčilo, že o policii lidé bez domova nemají problém mluvit, a to taky proto, že je většinou nemají příliš v oblíbě. Odpověděli mě, že s policií moc problémy nemají a pan D dodal: „*Je to poměrně v pohodě, ale měšťáci jsou větší svině*“ (konkrétně pak zmínil jednoho strážníka, kterého nemají rádi, protože se často stávají jeho objekty), na což ostatní začali přikyvovat. Dále jsem se zeptal, jaký názor mají na charitu, což byla také jedna z prvotních otázek, kterou jsem v terénu běžně pokládal (lidé bez domova o ní neměli problém mluvit, s porovnáním otázek, které byly

kladeny přímo na jejich osoby). Jejich shodnutí vztahující se k charitě bylo pozitivní, ale to platilo především pro terénní pracovníky, kteří působí přímo v postižených a často frekventovaných lokalitách s větším výskytem „bezdomovců“. Nicméně zaměstnanci olomoucké charity (až na několik výjimek) už v takové oblibě nemají, a dodali zdůvodnění: „*Oni si tam jen nahrabávají peníze.*“ Avšak sdělili mě, že se zrovna vracejí z charity, kde si byli vyzvednout oprané prádlo a k tomu si vzali několik konzerv¹³, které si mají v plánu ohřát na kamnech. Ty mají umístěné v garáži v Hodolanech, kde údajně přespávají.¹⁴ Byla jim prý propůjčená na zimní období.

Když jsme postupně rozpovídali, jeden z participantů mi řekl: „*Pojďme aspoň tady vedle do ulice, ať můžeme pít v klidu toho ruma. Tady na té hlavní ulici chodí moc lidí a my by sme na sebe zbytečně upozorňovali a mohli by dojet policajti kvůli pití na veřejnosti.*“ Tak jsme, šli do vedlejší ulice s názvem Kosinova a postavili jsme se na chodník vedle již zmíněné vinotéky Kaštánek, kde okamžitě otevřeli a začali pít rum, který si následovně mezi sebou přeposílali. Rum koupil pan P., který ho financoval ze svých peněz. Zde jsem zaznamenal první známku reciprocity. Do toho začala stejná osoba vytahovat plechovou krabičku s marihuanou a skleněnku¹⁵, kterou napěchoval marihuanou. Tu vzápětí začal kouřit a opět mezi skupinkou přeposílat, tudíž jsem zde zachytil další reciprocitní jednání. Když jsem se zeptal kde marihuanu vzali, bylo mi odpovězeno, že od známého, který jí má hodně. Láhev rumu vypili asi do patnácti minut a během této doby mi vykládali, jak se někteří jejich známí, jenž přebývali na ulici stali nebožtíky, nebo jak paní O. v garáži velmi ráda vaří.

---

¹³ Získávání jídla a praní šatstva jsou služby, které v denním centru charity fungují na bodový systém, při němž se za jednotlivé položky strhují body z určitého měsíčního kreditu.

¹⁴ Zda je to však pravda, potvrdit nemůžu, protože jsem se k nim do garáže nedostal.

¹⁵ Skleněnka je kuřácká potřeba, která se však většinou používá na kouření marihuany.

Avšak při dopíjení posledních doušků rumu dorazila na místo státní policie. V ten moment začali dva jedinci ze skupinky schovávat dopitou lahev od rumu a marihuanu. Když dva policisté vystoupila z auta, tak jeden z nich prohlásil: „Dobrý den. Dostali jsme hlášení, že prý tu někdo kouří marihuanu. Je to tak?“ a vzápětí si policie sama odpověděla: „Že to tak není? Že to nejste vy?“ na což „bezdomovci“ začali okamžitě přikyvovat a dodávat: „Ne, ne. To jsme nebyli mi.“ Policie hned zareagovala a povídá: „My jsme si to mysleli. Tak nám dejte alespoň dvě občanky, ať můžeme zapsat do záznamu, že jsme tady byli.“ Dva ze skupinky jim tedy ochotně dali občanské průkazy, policie si je zaznamenala, odjela a problém byl vyřešen. Jakmile policie odjela, skupinka začala vyprávět, že tohle byla „poštovní policie“¹⁶ (jak je sami nazývají), a že s tímto druhem nemívají problém. Zde můžeme najít propojení s mocenským omezením, avšak v tomto případě měli lidé bez domova štěstí, jelikož nebyli nijak postihnutí.

Po této příhodě Pan P. rozdal svým kolegům na vyžádání ještě čtyři cigarety (další zaznamenaná reciprocita). Pomaličku jsme se pak přesouvali podél Masarykovi třídy směrem k hlavnímu nádraží, avšak s několika menšími zastávkami. Náš cíl měli být lavičky někde u hlavního nádraží, kde tito lidé občas tráví volný čas. Po cestě se od paní O. dozvídám, původ a informace ohledně „bezdomovců“ kteří tvořili současnou skupinu, a to i bez toho, že bych se na tyto informace vyptával (někteří mi je sdělili i sami od sebe).

Sama paní O. mi neřekla odkud pochází, ale povídala, že jednu dobu squatovala v Praze, kde často fárala, a nashromážděný majetek (jako byly starožitnosti a jiné věci ještě vhodné k užitku) pak prodávala na bleším trhu,

---

¹⁶ Dle mých zkušeností bývá lidmi bez domova státní policie klasifikována na: pošťáky (nováčci), policie v kombinézách (ty mají „bezdomovci“ nejméně v oblibě, protože v rámci státní policie jsou s nimi nejčastěji v kontaktu) a dopravní policie, který si lidí bez domova z pravidla nevšímá.

což jí vydělalo poměrně hodně peněz. Pan D. pocházel z Pardubic a jako „bezdomovec“ žil v několika městech (Viedeň, Brno). Z Olomouce už byl také dle jeho slov jednu na podmínku vyhoštěn (kdyby něco v Olomouci provedl, byl by na tři měsíce uvězněn). Pan V. pochází z Vyškova, vyučil se kuchařem a v minulosti se účastnil výcviku na vojáka. Pan S. je vyučen také kuchařem a pochází z vesnice poblíž Olomouce. O panu P. jsem se nic nedozvěděl.

Po cestě směrem k nádrží se skupinka začala pomaličku rozdělovat, ale na domluveném místě jsme se však sešli všichni. Mezi tím jsem zahlédl pana S. jak se jde bez problému vyčurat k popelnici, bez toho, že by se ohlížel, zda ho někdo nepozoruje. Pan P. ho ihned následoval. Když jsme se tři ze skupinky střetli na Žižkově náměstí, přemýšleli, co vymyslí dále. Jelikož si pan P. z flašky rumu napil jen dvakrát (nedělalo mu to nějak dobře), tak dostal chuť na víno a rozhodli se, že ho tedy zajdou koupit. K tomu měli vybranou asijskou večerku u Bistřičky, která je z mých zkušeností oblíbená pro spoustu lidí bez domova, a to především kvůli levnému dvou litrovému vínu za 30 Kč. Po cestě směrem k večerce se blížíme k prodejně potravin Adam, o které se paní O. zmiňuje taky jako o velice oblíbeném obchodu. To především kvůli cenám kuřáckých potřeb, ale i ceny vína. Sama dodává: *„Skleněnka tu stojí pět korun, papírky tři koruny a zapalovač tři koruny. Kde jinde to za jedenáct korun seženeš? Jo, a dvoulitrové víno tam mají za třicet, ale na to chodíme radši k Vietnamcovi.“*

Mezitím už byli ostatní přichystaní na pěší cestu k večerce u Bistřičky, jen pan D. se rozhodl jet tramvají, což následovně odůvodnil slovy: *„Proč bych měl chodit pěšky, když můžu jet MHDčkem“* a nato se ostatním zlehka vysmál, odešel čekat na tramvaj a jel tak jednu zastávku hromadnou dopravou – bez jízdenky. Poté se ostatní vydali pěšky k večerce u Bystřičky mezi čímž si šla paní O. koupit skleněnku do zmiňované prodejny Adam. Pak jsem se oba vydali za ostatními členy skupiny. Zastavil jsme se však na

mostě přes řeku Moravu, kde paní O. zahlédla slevový leták z Kauflandu, který ležel na zemi. Začala jej prolistovávat a dívat se, co by mohla dobrého a výhodného koupit, k čemuž dodala, že se do slevových letáků velkých supermarketů dívá často a když objeví něco lákavého tak to zajde koupit (pokud má zrovna dost financí – někdy se na jídlo peněžně skládají). Poté říká, že vaří hromadně, a to i pro ostatní.

Pak pokračujeme k MHD U Bystřičky, kde byl domluvený hromadný sraz – ostatní už zde čekali posedáváním na lavičce. Pomalu popíjeli dvoulitrové bílé víno v plastu, které už si stihli koupit v asijské večerce za 30 Kč. Na lavičce setrvali ještě necelou půl hodinu. Během ní postupně konzumovali víno, které mezi sebou nechali kolovat. Mě nabídli také, tak sem si z důvodu hygieny nechal trochu nalít do kelímku, abych neurazil a více se s nimi sblížil. Vůbec jim přítom nevadilo, že se v tomhle místě neustále míjeli lidé, kteří se na ně často dívali s údivem a opovržením. Byli totiž už lehce připití, a tudíž je začalo být více slyšet. Chtěli vědět i něco o mě, tak jsem jim vykládal mé zájmy. Mezitím šel pan S. koupit ještě další dvě dvoulitrová bílá vína v plastu. Po panu P. opět jeden z respondentů žádal cigaretu, tak mu ji dal. V jednu dobu se také pan P. chtěl napít vína, ale všiml si, že jde zrovna kolem spousta dětí ze školky, které byly na procházce. Rozhodl se, že s pitím počká až děti přejdou, aby jim nešel špatným příkladem. Z toho tedy vyplývá, že někteří mají určité morální hodnoty před dětmi, a nechovají se v jejich přítomnosti, tak jak by se například chovali před dospělými jedinci.

Když už je to na zastávce přestalo bavit, rozhodli se, že se přesunou na místo, které zmiňovali již při odchodu z ulice Kosinova – až teď jsem se dozvěděl, že jdeme k Albertu. Pan D. a pan S. však s námi nejdu, protože se rozhodli jet tramvají. Opět bez jízdenky a s odůvodněním, že nebudou chodit pěšky když můžou jet tramvají. Se zbytkem skupiny za řekou Bistřice

zabočujeme na ulici Křížíkova. Po cestě se zastavujeme na fáračku u kontejnerů, které měli vytipované. Nacházíme jen tašku plnou oblečení, kterou paní O. okamžitě a s radostí bere s tím, že prádlo protřídí až v garáži. Míříme tedy k Albertu. Kousek od Albertem mi říká pan P.: *„Pojď sem, něco ti ukážu, když se o to tak zajímáš. Vidiš to?“* a ukázal na kovové víko o průměru jednoho metru, které je zabudované v zemi na travnaté ploše. Na víko si sedá a následovně mě vyzívá abych si na něj taky sedl. Když jsem si na něj sedl, zjistil jsem, že z něj vychází poměrně teplá pára. Pan P. pak dodává: *„Když se potřebuji ohřát, tak si sem prostě na chvíli sednu a zachvilu je mě teplo. Taky si sem někdy nosím ohřát jídlo. Položíš to sem a máš to zachvilu zehřáté. Jede to tu celý rok“* Tohle je tedy jeden ze strategických prvků, jak se v zimě na ulici zahřát, popřípadě si jídlo ohřát. Toto zajisté není jen jediné víko, které se v městě nachází. Sám jsem na další narazil v ulici Vejdovského.

Když přicházíme k Albertu, paní O. zaznamenala, že se vevnitř prodávají vařečky. Hned šla s panem V. dovnitř se slovy, že by ráda jednou koupila jako dárek pro kamarádku. Nakonec ji ale nepořídila. Odcházíme tedy sednou na lavičky, které se nacházejí vedle Albertu hned vedle autobusové MHD zastávky na Třídě kosmonautů. Pan D. i s panem S. tam už čekali a my jsme se k nim přidali. Sedli jsme si a opět se začalo popíjet víno (v tu dobu bylo zhruba něco málo po 14:00 hodin a na tomto místě jsem setrval až do 17:00). Během této doby se zde vystřídalo mnoho jejich známých (s velkou pravděpodobností byli všichni taky „bezdomovci“). První hodinu strávenou na lavičkách si všichni jen povídali a popíjeli víno. Během toho se dozvídám že pan S. byl před třemi lety taky vyhoštěn z města jako pan D. (v současnosti se však podle slov participantů lidé bez domova už z města nevyhošťují).

Někteří z participantů tvořící skupinu se kterou jsem byl od 12:00 postupně začali odcházeli. První z nich byl pan S., který se z nenadání

vytratil. Odešel poměrně opilý a bez toho, že by se s někým rozloučil a řekl kam jde. Pravděpodobně už neměl chuť být mezi ostatními lidmi bez domova, protože se vůbec nezapojoval do konverzace.

Poté přichází starší paní bez domova, kterou jsem na ulici zaznamenal už dříve. Donesla chleba a sáček asi se sedmi uzenými klobáskami, které vzápětí všechny rozdala. Jedná se tedy o další reciprocitní vztah. Posléze přicházejí další jejich známí – žena s mužem (pan F.) Znímám je od vidění – muž je častým uživatelem tvrdých drog; žena podle vizáže i chování pravděpodobně také. Pan F. se dohodl s panem V., že se půjdou podívat do kontejneru na oblečení¹⁷, který se nachází hned naproti přes cestu ve Smetanově ulici. Do deseti minut se vrátili se zimní bundou. Když jsem se zeptal, jak se do kontejneru dostali pan V. říká: *„No jeden drží víko od kontejneru a druhý tam vlez.“* Zde je tedy další strategie, jak lépe přežít zimu, avšak pro snadnější získání oděvu z tohoto kontejneru je lepší do něj chodit ve dvou. Pro oblečení si můžou dojít třeba také, když už je to jejich stávající velmi špinavé či zapáchá.

Pak mě opět oslovuje pan P. a říká abych šel za ním. Přicházíme k nedalekému popelníku, kde sesbíral asi osm nedopalků od cigaret a dá si je do kovové krabičky.¹⁸ Poté však přichází další muž bez domova (pan H.), a to s otevřeným lahvovým pivem. Od vidění ho znám také jako častého uživatele tvrdých drog – ten ale dle jeho slov pracuje (pravděpodobně na černo). Obrací se k panu P. který si zrovna balí cigaretu z nedopalků, které nasbíral a ze srandy mu i ostatním participantům vyčítá, že mu někdo z popelníku zase vybral nedopalky od cigaret. Bere to však s humorem. Následovně se ptá: *„A na kolik vín dnes vyděláváte?“* při čemž se zasměje.

---

¹⁷ Jedná se o kontejner, do kterého občané vhazují nepotřebný oděv, který pak slouží např. sociálním zařízením za účelem přerozdělování sociálně slabým.

¹⁸ Lidé bez domova, kteří sbírají nedopalky od cigaret vysypou zbytek tabáku např. do krabičky a pak si z přepáleného tabáku ubalí do papírku cigarety, čímž ušetří peníze za cigarety či tabák, který by si jinak museli kupovat.

Z toho jasně plyne, že jsme si šli na frekventované místo vedle Albertu sednou především z důvodu somrování, které je zde asi poměrně úspěšné. Dále z jeho otázky můžu usoudit, že somrováním si vydělávají hlavně na alkohol.

Pan H. si ještě asi pět minut se skupinkou vykládá a pak se rozloučí a odchází. Chvilí poté odchází i pár, který často užívá tvrdé drogy. Všichni posedávající už začínali být značně opilí, ale stále ještě občas popíjeli víno – občas také zkusí vysomrovat nějaké peníze od kolem jdoucích, kteří se tudy nepřetržitě míjeli. Poté odchází pan V. a to na Úřad práce, aby si zrušil domluvenou práci na pozici uklízeče. Ráno si totiž dle jeho slov při štípání dříví poranil kotník, a tak se rozhodl, že kvůli tomu nepůjde do práce (celý den lehce kulhal). Za dvacet minu se však vrátil a vtom přišli i dvě terénní pracovnice z K-centra¹⁹, které participanty dobře znaly. Začali se ptát jak se jednotlivým „bezdomovcům“ vede a do toho jim rozdávali magnézium a desinfekční prostředky. Tak se ptali, jestli náhodou nepotřebují čisté jehly k injekčním stříkačkám, na což všichni odpověděli, že ne. To tedy jasně naznačuje, že někteří z participantů jsou nebo v minulosti byli nitrožilní uživatelé tvrdých drog.

Dále odchází i značně opilý pan P. a loučí se s námi. Na to však přichází dva starší milostné páry (pravděpodobně taky lidé bez domova), které se zdrželi zhruba na patnáct minut. Prohodili s participanty krátkou konverzací, dostali napít trochu vína (reciprocita), a zase odešly. Od této doby začíná pan D. intenzivněji somrovat, což může být tím, že se na místě už nevyskytovalo tolik lidí bez domova. Buď se jim somruje v menším množství lépe, a to z toho důvodu, že nepůsobí tak nápadně a pro veřejnost odpudivě (lidé se na ně během hromadného sezení na lavičkách moc často

---

¹⁹ K-centrum je víceúčelová drogová služba, která se snaží pomáhat uživatelům (převážně tvrdých) drog.

příjemně nedívali), nebo už si v takovém množství „bezdomovců“ tolik nevykládají²⁰ a tráví tak volný čas raději ekonomickou praxí. Následovně odchází i paní O. s její kamarádkou, která donesla klobásky a chleba. Paní O. povídá že jdou do garáže, aby zatím zatopili a vyhřáli ji tak i pro ostatní nocležníky. Důvodem odchodu byla tedy narůstající teplota mrazu (i mě už začínalo být poměrně zima).

Je něco málo po čtvrté hodině a na místě zůstávám jen s panem D. a s panem V., kteří se ještě občas napijí vína, ale především somrují (v něm se nepravidelně střídají či navzájem doplňují). Opět se objevuje pan H. a ptá se pana D. kde nechal paní O., z čehož jsem pochopil, že jsou to milenci. Pan D. odpověděl, že už šla zatopit do garáže, z čehož vyplívá dělba práce. Zatím co se pan D. snaží vysomrovat nějaké peníze, jeho přítelkyně se jde postarat o „domácnost“. Pan H. se ještě zeptal, jak jde somrování a následovně poznamenal že odchází do garáže. Tudíž jsem dospěl k názoru, že s participanty, se kterými jsem trávil odpoledne přespává pod jednou střešou. Ten šel však pěšky, protože měl ještě další otevřené pivo, k čemuž poznamenal, že má ještě času dost, tak že se raději projde, než aby jel tramvají.

Pan D. a pan V. pokračují v intenzivně v somrování, při němž oslovují kolemjdoucí s prosbou o poskytnutí drobných mincí nebo cigarety. Pan V. somruje více než pan D., ale zato méně úspěšně a kolemjdoucí lidé ho poměrně často ignorují. To především kvůli jeho přednesu a výstupu. Pan D. somroval méně častěji, ale zato s větším úspěchem, protože věděl, jak jednotlivé lidi oslovovat. Šlo mu to lépe i přesto, že byl značněji a viditelně opilý (bylo to na něm i poznat, kdežto na panu V. ne). Pan D. totiž oslovoval kolemjdoucí na základě jejich věku a vzhledu. Např. když somroval od

---

²⁰ Když jsem totiž kdykoliv během působení v terénu narazil na větší skupinku lidí bez domova, tak si téměř pokaždé intenzivně a neúnavně povídali, čímž tak tráví svůj volný čas.

mladých mužů či žen, oslovoval je způsobem „Čau chlapáku. Nenašel bys tam prosím tě nějaký drobáček prosím tě“ nebo „Dobrý den slečno. Neměla byste tam nějaký drobáček prosím vás?“ Jen samotná zdobnělina typu *drobáček* zní hned lépe než slovo *drobné*, které na osloveného nemusí tolik zapůsobit. Z toho plyne, že při somrování používají rádi zdobněliny. Když mu lidé vyhověli, vždy slušně poděkoval a popřál pěkný den. Když mu však nevyhověli, dodal: „Nezlobte se a přeju hezký den“, čímž se tak celou dobu snažil působit dobrým dojmem. Jakmile šel však okolo prošel někdo starší, začal oslovující větu slovem *pane* nebo *paní*. Jednou kolem nás prošla mladší parta s punkovou vizáží, a tak pan D. neváhal a oslovil je typem: „Čau pankáči, nezbila vám tam nějaká korunka na víno prosím vás? Lidé jako jsou pankáči, mají totiž často větší soucit pro solidaritu, a když je někdo požádá o drobné na víno můžou mnohdy vyhovět kvůli pochopení a vcítění se do jedince žijícího „na ulici“. Běžné kolemjdoucí by s otázkou, zda nemají drobné na víno zajisté neoslovili a taky to během stráveného času somrování neudělal.

Když somroval pan V, neměl tak dobrý přednes, a tudíž se mu tolik nedařilo. Stěžoval si proto Panu D., že mu to vůbec nejde a dodává: „A to přitom nejsou ani tak o ožralí, aby to na mě šlo poznat jak na tobě.“ A obrací se na pana D. Pan D. se mu začal okamžitě smát a poznamenal: „No ty těm lidem ale ani nepopřeješ pěkný den. To musí nějak vypadat, aby to bylo na úrovni. To já řeknu ať se na mě nezlobí a ten dobrý den jim popřeju, i když se na mě ani nepodívají.“ Najednou kolem prošly dvě starší paní a pan V. je oslovil slovem *slečno*. Jakmile okolo nás bez jakékoliv reakce prošly, pan D. povídá „No ale nemůžeš ji oslovovat slečno, když jsou dvě. Musíš jim říct: Dobrý den dámy...“ na což se mu okamžitě začal zase smát. Krom peněz somrovali i zmíněné cigarety, ale z drtivé většiny jen od lidí, kteří zrovna kouřili (občas jim cigaretu někdo poskytl). Když se však ptal pan V. a někdo mu vyhověl, pan D. nezaspal na

vavřínech a jako zkušený somrák okamžitě dodal: „*a nenašel byste tam prosím i jednu cigaretu pro mě?*“, což mu většinou prošlo a cigaretu obdržel.

Za celou dobu nepřetržitého somrování, které trvalo asi dvě hodiny obdrželi zhruba 40 Kč, které dohromady dostali od šesti kolemjdoucích. K tomu pak D. dodává: „*No na co tedy budu chodit do práce, když ty dvě stovky stejně za den většinou udělám.*“ Somrování se jim tedy vyplatí, protože jím jsou schopni si vydělat dostatečnou finanční denní částku bez toho, že by se fyzicky nadřeli jako např. při práci na staveništi, která bývá lidem bez domova z pravidla poskytována na černo a s rizikem, že své finanční ohodnocení nemusí dostat.

Poté se s dvěma zbylými participanty loučím, děkuju a přidávám jim 20 Kč za strávený den s nimi a krátce po 17:00 odcházím domů – to především kvůli nízké teplotě mrazu, ale také hlavně kvůli tomu, že jsem měl pocit nasycenosti dat (pokud bych s nimi totiž nešel do garáže, více užitečných informací bych na místě, kde se somrovalo už asi nezískal) Do garáže jsem pozvaný byl, a to od paní O. Padla na mě však i únava, a tudíž jsem se rozhodl zúčastněné pozorování ukončit.

Členy této kliky jsem ve městě potkával v průběhu výzkumu často v jiné sestavě anebo jednotlivě. Jednou sem se dal i do řeči s panem S., který mi sdělil, že si jejich parta na ulici rozdělují role – říká: „*Každý děláme něco jiného. Já třeba somruju a jiní zase zajišťují jídlo.* V jejich skupině tedy funguje dělba práce. Každý má svůj úkol, a po jeho vykonání se pak údajně sejdou na smluveném místě, kde si vzájemně nashromážděný majetek rozdělí či ho spolu sdílí. U této skupiny jsem také zjistil, že paní O. se mi představila jiným jménem, než se ve skutečnosti jmenuje. To se mi u lidí bez domova nestalo poprvé. Tito lidé si tak snaží vytvářet falešnou identitu a skrývat tak svoji totožnost. To například z důvodu osobního bezpečí a složitějšímu dohledání jejich pravé osoby.

5.2. Den strávený se skupinou *parta*

Když jsme spolu s kolegou potkali pana B. a pana J. bylo pondělí 27.1.2017 a zhruba 10:00 hodin a oni se vraceli z charity. Pan B. i s panem J. se dali zrovna do řeči s panem P. (ten ze skupiny *smečka*), s který jsem se pozdravil. Po skončení jejich konverzace, jsme se představili jako studenti zajímající se o bezdomovectví a zeptali jsme se jich, jestli jsou ochotní nám o tom něco sdělit. S tím problémem neměli. Pan B. si o nás už před samotným představením myslel, že jsme studenti, kteří se o tuto tematiku zabývají, protože si všiml dobrého vztahu mezi mnou a panem P. Oba respondenti byli teple oblečeni s batohem na zádech. Pan J. však lehce kulhal a šel o berli – je totiž už poměrně starý (nad 55 let) a zdraví už mu tak dobře neslouží (dvakrát jsme na něj museli i čekat, aby si odpočinul). Pochází z Přerova, byl necelé dva roky ve vězení za neplacení alimentů a za pokus o ublížení na zdraví. V době, kdy byl ve vězení, na něj byl stále napsaný byt, v kterém bydlela jeho družka. Ta však byt neplatila, a tudíž o něj přišel. Poté býval u matky a od roku 2008 je na ulici. S rodinou není už delší dobu v kontaktu – dle jeho slov se jim nechce plést do života. Jeho syn je však ve vězení a má ho v plánu kontaktovat. Jeho kolegovi panu B. je pod 60 let, na ulici je prvním rokem a je v kontaktu se synem. Jako příčinu jeho bezdomovectví uvedl dvě nepodařené manželství a zadlužení se.

V rozhovoru jsem začal klasickou otázkou vztahující se k policii. S tou dle jejich slov žádný problém neměli. Jen se zmínili, že když začali spávat pod mostem, kde byl v tu dobu velký nepořádek, došla tam státní policie s otázkou, zda ten nepořádek udělali oni. Odpověděli že ne a během následujících dnů prostor uklidili. Když pak pod most příště dorazila policie, pochválili je za uklizení nepořádku a od té doby je tam nechávají v poklidu trávit čas i přespat. Když jsem se pak zeptal na charitu, tak nám sdělili, že jsou rádi, že něco takového funguje. Pochválili jí i s jejími zaměstnanci –

především jednoho z terénních pracovníků, kterého chválila i *smečka*. Dále nám sdělili, že jdou „domů“ pod most, kde je čeká parťák a že jestli chceme, může jít také, což jsme neodmítli a šli. Po cestě vykládali, že jejich parťák (pan M.) hlídá věci, aby jim je nikdo neukradl, protože už se jim tam několikrát něco ztratilo. Pan J. si stěžoval především na odcizený holící strojek i s nabíječkou, který někdo vzal v době, kdy místo nikdo z trojice nehlídal – podle něj to musel být nějaký známý „bezdomovec“, který ví, že tam přespávají. Participantů se nám také svěřují, že mají v plánu jít na sběr papíru. Neváhám a ptám se, zda nepotřebují pomoc. Tu ale odmítli a slušně poděkovali. Také si lámali hlavu s tím, kdo bude další den ráno hlídat věci, protože musí všichni tři na charitu. Tak jsem se jim nabídl. Byli velice rádi a překvapeni, čímž jsme si u nich získali větší důvěru a oblíbenost. Po cestě pod most potkáváme starší paní se psem (paní A), se kterou mají velice dobrý vztah. Sama paní A. jim dle jejich slov občas nosí buchy a dvakrát už jim také donesla půllitr slivovice, aby je v té zimě trošku zahřála – často je chodí pod most navštěvovat. Povíдали jsme si sní asi pět minut, při čemž litovala pana M. (kterého byla navštívit), že tam chudák mrzne a čeká až pan B. s panem J. přijdou. S paní se loučíme a participantů ji chválí a děkují, že je velice hodná.

Když jsme dorazili pod most, pan M. si na madrače v tureckém sedu četl knihu a vypadal dost promrzle. To i přesto, že byl přikrytý několika dekami. Pan B. mu proto v rychlosti podal teplou polívku, aby se tak zahřál. Tu donesli čerstvě z charity. Pan M. má asi 40 let a v minulosti žil na ulici i v Německu, na což s radostí vzpomínal. Představili jsme se mu a pan B. pak říká: „*Tak tady my žijeme.*“, k čemuž dodal, že místo nedávno navštívili úředníci, kteří prohlásili, že se most bude za rok rekonstruovat. Budou ho tady muset na nějakou dobu opustit, a najít si tak jiné útočiště. Provizorní „domov“ měli poměrně dobře vybavený, uspořádaný a uklizený. Měli tam

zřízenou „kuchyně“ s různými druhy vybavení jako např. hrnce, pánvičku, příbory, vařečku, obracečku, gril z cihel a kovové mřížky, který si postavili. Dále zde měli nanošené taky menší hromadu dříví. Jelikož je zde betonový povrch, měli zde nanošené polystyrény a tlusté madračky. Vytvořili si z něj tři dvouvrstvé postele, na kterých přespávali ve spacácích a dekách. Zima přes noc údajně nebývá, a to i přesto, že v místě foukal poměrně studený vítr – na studené teplotě přidával i beton přítomný všude kolem, z něhož jsem sám pociťoval chlad. „*Nejhorší je to však ráno, když se člověk probudí, a ještě není rozehřátý.*“ říká pan B. To bývá prý největší zima. Taky vlastnili dva dětské kočárky, které používají při sběru na přepravu nashromážděného papíru. Jeden měl však píchlou duši, takže byl nepojízdný. Mají ho ale v plánu zanést do cykloprodejný a píchlou duši si nechat zalepit nebo vyměnit. Teď však na to není dostatek peněz. Mezitím si pan B. s pane J. ubalili cigaret, během čehož se všichni tři začali domlouvat, kam vyrazí na sběr papíru. Domluvili se, že vyrazí směrem za nákupní centrum Galerie Šantovka. Tak pan B. nachystal funkční kočárek, přibral pevnou tašku Lidl a Ikea, gumový upínací pavouk na stahování, fáračku²¹ a vyrazilo se. Tentokrát se však domluvili, že „domov“ bude hlídat pan J. jelikož je omezený v pohybu. Jak říkal sám pan M. „*To co my projdeme za tři hodiny, by děda prošel za půl dne*“ a jen by tedy zdržoval v chůzi.

Zhruba ve 12:00 jsme tedy vyrazili směr Šantovka, ale prvně jsme se zastavili u kontejnerů při tržnice a podívali se, zde tam nebude nějaký papír²² – nebyl. Zeptal jsem se také za kolik se papír vykupuje. Odpověděli, že za jedno kilo dostanou 1 Kč a 60 halířů. Po cestě mi pan B. říká, že se dívají jen do modrých popelnic (na papír) a do zelených (na sklo), kde občas najdou

---

²¹ Fáračka je nejčastěji tyč či klacek jenž používají lidé bez domova k přehrabování odpadků v kontejnerech, aby si tak nemuseli špinit ruce smetím a lépe tak prozkoumat obsah popelnice.

²² Sbírají jen měkký papír, protože kartóny se ve sběrnách vykupuje jen za 30 halířů za kilo, což se jim nevyplatí sbírat. Zabírají totiž hodně místa a moc si z nich nevydělají.

prázdnou lahev od piva, za což mají 3 Kč. Jak ale říká pan B.: *„Někdy se díváme i do černých popelnic, ale to já moc nedělám. Ony totiž strašně smrdí a člověk to ještě k tomu musí přehrabovat.“* Z toho plyne, že klade částečný důraz na hygienu. Na to však pan M. zmiňovanou fáračku, kterou odpadky přehrabuje. Ten však z mého pozorování, takový doraz na hygienu nekladl (občas se do černých popelnic díval a jednou v ní byl i vlezlý) Po cestě se také dozvídám, že je farání hodně o štěstí. *„Někdy najdem hodně, jindy zas málo. Ale na to víno se většinou nasbírám“* říká pan B. a dodává: *„Ono to bez toho alkoholu určitě jde. Oni určitě jsou takoví lidé, ale ten alkohol ti prostě pomůže zapomenout na ty problémy z minulosti co tě trápí a člověk pak líp zaspí. Ale mi nejsme ti, co se zřídí do němoty. Ono je dobré se udržovat pod kontrolou, aby si se byl v tom mrazu schopný probudit, a ne se ožrat tak aby si se neprobudil a umrzl“* na což mu odpovídám: *„Ono je určitě lepší, když vy kontrolujete ten alkohol, než kdyby alkohol kontroloval vás.“* *„Přesně tak.“* Odpovídá pan B. Ke konzumaci alkoholu se tedy tito participanti snaží přistupovat zodpovědně a pít ho s mírou.

Následovně se vydáváme směrem do městské části Nové Sady. Zmiňují se také že se jim občas podaří najít i štos letáků z řad supermarketů, které někdo někam odloží, aby je nemusel odnášet. Pan M. ale dodal, že jednou takový štos letáku ukradli, když byl zrovna roznašeč uvnitř paneláku. Po průzkumu popelnic v ulici Českobratrská konstatují participanti, že už zde asi byli popeláři a popelnice vysypali – ale jen některé (sami to nechápou). Všimám si také že mají rozdělené role: Každý z nich kontroluje jednu stranu ulice (někdy se však dívají společně). V jednom kontejneru na sklo nachází pan M. prázdného lahváče, kterého okamžitě bere, ale našel také lahev od likéru, kde ještě zbylo na dně. Neváhá, láhev otvírá a zbytek alkoholu okamžitě vypije. Pan B. dodává: *„Je to jen chlast, na tom se nemá co pokazit.“* Na konci ulice Českobratrská se participanti rozdělují,

a každý jde zkontrolovat popelnice na odlišných stranách křižovatky. Pan B. přichází s prázdnou, ale se svým kamarádem panem U. (asi pod 60 let), který je také „bezdomovcem“ a byl pravděpodobně také na fáračce. Představil jsem se mu a on se připojil k naší skupině (pomáhal hledat papír). Vracel se zrovna z práce. Dělal nelegálně na stavbě a dle jeho slov dostával 70 Kč za hodinu a je také zaregistrovaný na úřadu práce. Zrovna v tuto dobu však byla na stavbě nějaká kontrola a on byl nucen do 15:00 ze svého pracoviště, kde se pak měl vrátit. Také se zmínil, že ho v tento den navštívili na pracovišti studenti, kteří sním dělali rozhovor a taky si ho fotili. Pan B. se ho ptá: „No a měls z toho něco?“ Pan U.: „No tři stovky.“ Pan B.: „No tak vidíš to! To je pěkné.“ Když tedy mají lidé bez domova štěstí a osloví je někdo za účelem podobné spolupráce, můžou přijít k financím i takovým způsobem. To je však málo častý a velmi nepravidelný zisk u kterého musí mít „bezdomovec“ štěstí, aby ho někdo s takovou prosbou oslovil.

Do toho se vrací pan M. z obhlídky a vidí starší paní, jak jde do paneláku. Okamžitě jí oslovuje a slušně se ptá, zda náhodou nemá nějaký papír. Paní ho pouští dovnitř a pan M. za chvíli vychází s plnou rukou papíru. Ještě mu řekla ať se jde podívat do krabice v druhém vchodu, ale krabice byla prázdná. Ptání se po papírech byla jejich častá strategie. Pokaždé když viděli na sídlištích někoho vyhazovat odpad, zeptali se: „Dobrý den pane/paní. Nemáte náhodou na vyhození nějaký papír?“

Dostáváme se za křižovatku na ulicích Velkomoravská a Rooseveltova, kde zkouší v místní večerce vrátit nalezenou lahev od piva. Neúspěšně (ne ve všech večerkách vybírají všechny druhy lahví od piva). Dále se přesouváme na sídliště v Trnkově ulici, kde se nachází spousta kontejnerů. Když jsme vešli mezi panelové domy, tak kvůli vysoké četnosti kontejnerů kontroloval každý jednu stranu ulice. Pan U. strany střídal a často ho nezajímal jen papír. Velice rád vytahoval vyhozené hračky pro malé děti.

Například hlavu malého skřítka, který měl dlouhé a barevné vlasy upravené do netypického účesu. Vzal tuto hračku, pousmál se a povídá nám: „*Hele. Dívejte, co jsem našel.*“ na což mu pan B. odpovídá: „*Bože ty sbíráš taková hovadiny, že to není ani možné.*“ a zakroutil nevěřičně hlavou. Pan U. se zase pousmál a opět nám ukázal tu stejnou hračku. Takové věci jako jsou dětské hračky vněm tedy vyvolávají dobrý pocit, který mu může pomoci k chvilkovému zapomenutí na jeho současný stav, který prožívá permanentně na ulici.

U jednoho z kontejnerů našel pan M. vyhozený věšák obdélníkového tvaru s jedním ramenem a dvěma vzpěrami. Prvotní myšlenka, co ho napadla bylo, že by z takového věšáku šla vytvořit dobrá zábrana proti větru, která by se jím hodila pod most, kde poměrně často a intenzivně fouká. Stojan tedy rozebral, schoval do keře a řekl: „*Pro ten si pak přijdu. Ted' ho brát nebude. Nechce se mi sním tahat, když máme plný kočár papíru*“. Zde máme příklad, jak mohou být lidé bez domova vynalézaví a využít tak ve svém prostředí věci takovým způsobem, který by běžný občan nevyužil jinak než k prvotnímu účelu. Když jsme se dostali na ulici Zikova pan M. šel zkontrolovat kontejnery, které se vyskytovaly v sídlišti přes cestu, podél Rožňavské ulice. Moc papíru nedonesl a čekali jsem na něj asi deset minut. Mezitím co byl pan M. na kontrolu zmiňovaných kontejnerů podél Rožňavské ulice, tak jsme se zbytek skupiny šli směrem na křižovatku ulice Zikova a Roosveltova a prohledávali kontejnery. Ke křižovatce přichází pan M. a nachází šťávu, která byla z polovina ještě plná. Bez váhání ji bere. Poté odchází můj kolega a já zůstávám v terénu jako jediný výzkumník.

Pomalou se vracíme směrem do centra a dostáváme se opět k večerce, kde již zkoušeli vracet láhev od piva. Pan M. odchází prozkoumat další kontejnery podél Skupovi ulice. Čekáme na něj u telefonní budky, kde si pan B. i pan U. balí cigarety z přepáleného tabáku, který získali z nasbíraných

nedopalků od cigaret. V tom je potkává jejich kamarád, s kterým prohodili několik slov a posléze zase odešel (nevypadal jako člověk bez domova). Asi po deseti minutách přichází pan M., ale jen s minimem papíru. Pan U. se následovně rozloučí a odchází pryč. My se s panem B. a M. přesouváme na ulici Rokytnicova, kde mají vytipované další kontejnery. Do jednoho z nich pan M. i vlez, protože je na směsný odpad a odpadky jsou v něm jen na dně – on tak může obsah popelnice lépe prozkoumat (fáračka mu na to asi nestačila). Dále se podél ulice dostáváme k novým moderním bytům, kde mají obhlédnuté kontejnery nacházející se uvnitř klecí právě od zmíněných bytů. Pan M. nachází manikurní nůžky. Poté odcházíme a následně se objevuje opět pan U., s kterým ještě prohodí několik slov a zase se loučíme.

V tomto momentě už je kočár takřka plný papíru. Papír byl naskládán v taškách od Ikei a Lidlu, ale jedna taška z kočárku neustále vypadávala. Tak ji pan B. zajistil gumovým upínacím pavoukem, který kolem kočárku obmotal a stáhl tak tašku plnou papírů do stabilní polohy. Jakmile se dostáváme k Šantovce, participant přestávají fárat a vyrážíme přímo do sběrně – ta se nachází na rohu ulice Komenského a Nábřeží Průmyslovců.

V průběhu celé doby, kdy jsme z popelnic fárali jsem si všiml, že se na nás spousta lidí dívá s nepochopením a občas i zvědavým způsobem. Často jsem v jejich očích viděl výrazy, z kterých se sami sebe ptali: *Proboha, Jak se v tom vůbec můžou hrabat?* Po cestě k výkupně papíru zahlédl pan M. kus pizzy, která byla položena spolu s papírovým táckem na betonové zídce. Opět nezaváhal, dvakrát si do ní kousl, a zbytek si odložil do kočárku. Zde se potvrzuje, že nedbá tak moc na hygienu jako tomu je u pana B.

Když jsme se blížili ke sběrně, pan M. šel počkat na místo, kde se kdysi scházelo hodně „bezdomovců“, kde byli ještě přednedávnem lavičky (jsou to ty odstraněné lavičky, které jsem zmiňoval na začátku v teoretické

části – viz kapitola Diverzita města) Já jdu s panem B. vrátit papír. Ten dáváme na váhu, která ukazuje 38 kg. Odcházíme za panem M., který na nás čeká a na místě počítáme peníze. Dostali jsme 57 Kč, což znamená, že za jedno kg papíru vykoupí 1 Kč a 50 halířů. To je méně, než oba participanti na začátku sběru tvrdili. Na to pan B. říká: „*Tak a je to 57 Kč. To nám chybí ještě 3 Kč na druhé víno. Kde je ale vezmeme?*“ Tak je napadlo, že musí sehnat ještě nějakou lahev od piva (tu co našli prvně dali panu V.). V tom však vytahují peněženku a dávám jim 20 Kč za to, že mě spolu s nimi nechali strávit kus dne.

V ten moment vyrážíme pro víno do oblíbené asijské večerky mnoha „bezdromovců“, kterou jsem zmiňoval již v souvislosti se skupinou *smečka*. Po cestě míjíme i restauraci, kde má pan M. vytipovaný popelník s nedopalky od cigaret, který je umístěn u vchodu podniku. Zrovna tam však kouřili dvě zaměstnankyně, a tak tam raději nešel. Když jsme však dorazili k večerce, kde koupili dvě dvoulitrová bílá vína v PET lahvi v hodnotě 60 Kč, všimli si, že už u popelníku nikdo nestojí, a tak se pan M. okamžitě vrátil a popelník s nedopalky vybral (v době kdy u popelníku ještě stáli zaměstnankyně, se nedopalky styděl vybrat, což může souviset s morálními hodnotami jedince). Po cestě zpět se mu ještě podařilo vysomrovat jednu cigaretu od malířů. Během toho mě pan B. ukazuje i popelník před hospodou U Bystřičky a povídá „*Vidíš to? Tam jsou taky určitě vajgly, ale ono je to prostě blbě pro ně chodit, když vedle u toho popelníku někdo kouří.*“ Což souvisí se zmiňovanou morální hodnotou a studem – neradi totiž vybírají popelníky v blízké přítomnosti osob, které u něj postávají. Po nakoupení vína se oba participanti ihned napijí a následovně směřujeme pod most, kde už nás netrpělivě čeká pan J. Po cestě ještě Pan M. prohledává kontejnery, které jsou po cestě – nic užitečného však neobjevil. Déle se participanti domlouvají, že půjdou sbírat nedopalky od cigaret k čemuž pan M. dodává: „*No ale děda*

(pan J.) bude určitě brblat, že ho tam necháme zase samotného.“ Na což pan B. odpovídá: „No však mu dáme víno a on už si stěžovat nebude“ Z toho vyplývá, že u těchto lidí bez domova může hrát alkohol uplatitelnou roli.

K alkoholu také dodávají, že si ho vždy spravedlivě rozdělí a rozlijí do vlastních lahví se stejným poměrem, aby se o něj pak nemuseli dohadovat. Tento způsob jednání lze při přerozdělování zdrojů pojmout jako rovnocenný a vyvážený a participanti se tak snaží být vůči sobě spravedliví.

Když přicházíme pod most, pozdravíme pana J. Na to mu pan M. podá víno a začne vyprávět, jak probíhal sběr papíru a kolik si vydělali peněz. Zmiňuje především nalezený věšák, který si schoval do keře a hned ukazuje, jak by z něj šla zhotovit zábrana proti větru. Participanti mě nabídli, ať si sednu na jednu z madraček, jelikož si měli ještě v plánu ubalit cigaretu z nasbíraných nedopalků. Do toho se začali bavit o všich. Pan M. poznamenal, že se na něj opět dostali vši a stěžoval si tak na lehké svědění těla. Pak se obrátil na pana J. a podotknul, že právě on donesl vši, které se následně dostaly i do dalších částí oblečení těchto lidí. To bylo dle jeho slov zapříčiněné díky dlouhodobému neprání oděvů, které pan J. vlastnil. Tyto poznámky však nebyly myšleny jako obvinění či nějakou křivdu – šlo pouze o to mě informovat. Dále se domlouvají, že musí být všichni další den v 9:00 na charitě, kvůli zdravotní prohlídce, k čemuž pan M. dodává, že si sebou nemůže vzít oblíbenou koženou bundu (kterou má zrovna na sobě), protože by mu ji na charitě dočasně zabavili a on by o ni mohl přijít.²³ Hlavním důvodem, proč si ji sebou nechce vzít je, že je to jediná teplá bunda, kterou má a nepochybuje.

---

²³ Když se jde totiž na charitu z důvodu zdravotní prohlídky, oblečení bývá lidem bez domova údajně zabavováno, aby se mohlo oprat a jako náhradu pak dostávají oblečení jiné a čisté.

Posléze se ptám, kde všude získávají jídlo. Odpovídají, že nejčastěji jedí polévky s chlebem, které dostávají na bodový systém od městské charity, ale v některou neděli chodí i do Bezručových sadů, kde organizace Food Not Bombs²⁴ rozdává jídlo zdarma. Dále se zmiňují o křesťanské komunitě Sant Egidio²⁵. Po ukončení této konverzace dostává pan J. svůj příděl vína a my se pomalu chystáme do městských ulic, ale tentokrát za sbíráním cigaretových nedopalků, pro které měli vytipované popelníky, z nichž pak nedopalky vybírali. Pak už si jen sebou vezmou batoh, do kterého vkládají víno a vyráží se do města na sběr (za celou dobu strávenou sbíráním nedopalků se vína občas napijí, ale jen v malém množství).

V tu dobu se začalo pomaličku stmívat (bylo asi 16:00) a s úpadkem denního světla zima přituhovala. Na první vytipované zastávce sice nedopalky byly, ale u popelníků se vyskytovalo poměrně dost lidí na což pan B. říká: *„Na mě je tam moc lidí. Na to kašlu.“* A pan M. dodává: *„Já tam potom zajdu až půjdeme zpátky.“* (opět příznak morálních hodnot). Pak vyrážíme směrem ke Kauflandu. Abychom však nemuseli čekat na zelenou u přechodu pro chodce, jdeme přímo skrze silnici k čemuž pan M. dodává: *„Pojďme už tadyka. Tady nemusíme čekat na semaforech. Chodím tak vždycky když jdu ke Kauflandu – ušetří to čas“.* Ten může být pro lidi bez domova, kteří se neustále v městě pohybují na větší vzdálenosti důležitý.

Když se dostáváme k budově státní policie, rozhodují se, zda vybere i popelník, který se nachází před jejím vchodem. Shodli se však, že toto místo vynechají, aby na sebe před policií zbytečně neupozorňovali. Na tomto místě

---

²⁴ Food Not Bombs je organizace, která se snaží využívat neprodejných potravin po záruční lhůtě, které se v obchodech vyhazují do kontejnerů. Tato aktivistická organizace však zpravidla vaří jen veganské či vegetariánské jídlo, které pak rozdává lidem ve veřejném prostoru.

²⁵ Ta se snaží pomáhat chudým (v našem případě lidí bez domova), jejichž pomoc spočívá v rozdávání jídla zdarma. V Olomouci poskytuje své služby jen v pondělí od 19:00 do zhruba 19:30 – 20:00 (dle množství zájemců) a působí na více místech (tržnice, vlakové nádraží a jiná místa)

nachází pan M. kus břízy na zátop, kterou si schoval k plotu a konstatoval, že se po ni pak vrátí. Procházíme kolem Kauflandu a pokračujeme déle směrem k závodu Zora. Na ulici Tovární se zastavujeme u dalšího popelníku, z něhož pan B. vybírá několik nedopalků a dává si je do plechové krabičky. Když se dostáváme pod most hlavní tepny ulice Tovární, účastníci začali zmiňovat, že právě zde každé úterý a čtvrtek rozdává terénní služba charity Olomouc polévky zdarma a to od 13:00 hodin až do 13:30 - 14:00 (dle množství zájemců). Když se dostáváme k Zoře, vidím osm popelníků a říkám: *„Tady jich musí být hodně“* na což mě pan B. odpovídá: *„No ale my nejsme jediní, co tu na ně chodí. Jsou tu i další skupiny.“* Což můžu potvrdit i z mého dlouhodobého pozorování v terénu – sbírání nedopalku od cigaret je pro bezdomovce, kteří kouří, standardní záležitostí. Nemusí totiž utrácet za tabák či cigarety. Nicméně nedopalků v těchto popelnících moc nebylo.

Pak se přesouváme směrem na vlakové nádraží. Po cestě jsem na lavičce zahlídl položenou šálu a ptám se, zda ji účastníci nepotřebují. Od pana B. se mi dostává odpověď: *„Ne. Já tomu nevěřím. Može to byt plné vši. To si radši zajdu na charitu.“* U tohoto případu se potvrzuje jedincův důraz na čistotu a hygienu (ze všech lidí bez domova se kterými jsem byl během výzkumu v kontaktu vypadal nejčistotněji a na první pohled ani nepůsobil jako „bezdomovec“). Prohledáváme popelníky u mrakodrapu, ale poměrně bezúspěšně. Pak odchází pan M. na průzkum ke vlakovému nádraží a já s panem B. ho jdeme čekat na lavičku. Vytahuje krabičku, do které si sbíral nedopalky a povídá: *„Divej. Tady mám takovou krabičku, do které ty vajgly sbírám a když je plná, tak ten tabák jenom vydrolím.“* Takovou krabičku jako měl on už jsem viděl u mnoho lidí bez domova, a skladování vajglů či vydrolování tabáku do krabičky je u těchto lidí běžnou praxí. Za celou cestu, co jsem s nimi prošel jsem si také všiml, že sbírají jen nedopalky, které byly suché. Vlhký tabák totiž špatně hoří a chutná a lidé bez domova tak o něj

nemají zpravidla zájem. Dále mě pan B. ukazuje kohoutek s pitnou vodou, který je umístěn před budovou Krajského úřadu a dodává, že právě sem chodí nejčastěji pro vodu, která jim slouží na pití, umývání nádobí, ale i na oplachování rukou a obličeje. Na to se vrací pan M. ale moc nedopalků nepřinesl. Na vlakovém nádraží a v jeho okolí se totiž vyskytuje velké množství lidí bez domova, a tudíž jsou popelníky často vybírány.

Poté se zastavujeme v nedalekém Albertu, kde si účastníci kupují pivo. Mezitím co byl pan M. na nákupu, vydáváme se s panem B. k dalším vytipovaným popelníkům, které se nachází hned za Albertem (zde vysbíral asi osm nedopalků). Pak jsme šli čekat na pana M. zpátky před Albert. Ten přichází s pivem, které účastníci vypili na polovinu. Následovně vrací zálohovanou lahev od piva a za poslední drobné si kupují cigaretové papírky, které jim zhruba před hodinou došly. Pak si z čerstvě koupených papírků ubalili cigaretu a po dokouření se vydáváme zpět pod most. Po cestě už se však nehledají nedopalky, ale dřevo na zátop. Žádné však nesehnali – jen palety, ale ty neberou.

Asi 17:30 přicházíme za tmy pod most. Pozdravíme pana J., sedáme si na madračky a začínají se balit cigarety z nastrádaného tabáku. Další konverzace probíhá o již zmiňované křesťanské komunitě Sant Edidgo. Vykládají, že nabízejí lepeňáky²⁶ které jsou dle jejich slov mnohem lepší než ty, které poskytuje charita. Dále povídají, že rozdávají také kávu nebo čaj a občas i nějaký moučník. Nicméně se však domlouvají, že pan J. a pan M. půjdou na vlakové nádraží využít jejich službu a zároveň se pokusí panu B. (ten tentokrát zůstal pod mostem a hlídal věci) přinést kávu, na které si sebou přichystali nerezovou termosku již vlastnili. Na to se ptám, zda bych mohl jít s nimi, na což pan J. odpovídá: „*Jasně, pojd' snáma. Oni ti dajú taky lepeňák*“. Do

---

²⁶ Termín, jakým bezdomovci označují dvojrstvý chleba namazaný máslem a standardně plněný šunkou nebo plátkovým sýrem.

18:00 si stále povídáme a participanti v průběhu zlehka popíjejí víno. Balí si také další cigaretu a po 18:00 se pomalu chystáme na odchod. Ještě před odchodem se mě pan B. ptá, zda semnou můžou následující den počítat s hlídáním věcí. Hlídání jejich „domova“ odsouhlasím a potvrzuji. Poprosili mě tedy zda dojdu na 8:00. „*Jistě*“, odpověděl jsem. Loučím se s panem B. a vyrazím s ostatními členy party na vlakové nádraží.

Při příchodu na nádraží jde pan M. dovnitř na průzkum a my čekáme s panem J. venku, kde potkáváme kuchaře z charity, který je jeho známý. Dávají se do řeči a pan J. od něj zjišťuje jaká bude následující den polívka. „*Bude hrachovka, tak se zastav.*“ odpovídá jeho kamarád. To pan J. velice rád slyší a s radostí říká, že se na ni zastaví. Poté jeho známý odchází a následovně přichází pan M. jemuž oznamujeme, že budu na charitě příští den hrachová polévka, což pan M. taky rád slyší. Pak už se přesouváme k místu, kde by měli dorazit členové z organizace Sant Egidio. Ti přichází před 19:00 v šesti členné sestavě. Všichni se navzájem pozdravíme a následně začnou rozdávat lepeňáky, čaj, kafe, ale i sladké a slané moučníky. Do toho se participantů ptají, jak se jim vede a jak přežívají zimní období. Pan J. zmiňuje, že žijí pořád pod stejným mostem, a že se u nich nic výrazného nezměnilo – jen dodal, že most, pod kterým momentálně žijí se bude za rok opravovat, tudíž budou nuceni si najít nový „domov“. Následně se jeden z členů komunity ptá: „*A dá se to pod tím mostem vydržet?*“ „*Jo, jde to. My máme silné madrace a tlusté spacáky, ale vcelku tam fouká*“ odpovídá pan J. Pak se jeden z členů komunity obrací i na mě a ptá se, jak se mi na ulici vede. Představuju se jako student, co dělá výzkum s lidmi bez domova a dál už se nevyptává – vedeme obyčejnou konverzaci. Pak polovina členů komunity odchází darovat jídlo dalším lidem bez domova, kteří seděli na tramvajové zastávce. Od zbytku členů, kteří si s námi stále povídali zkouší pan M. vyprosit trochu kávy do termosky a říká: „*To dáme kamarádovi, slíbili jsme mu, že mu zkusíme*

donést kafe, ať mu tam není taková zima, když tam zůstal hlídat“ a kafe jim tedy poskytl. Pan J. ještě zkusil poprosit, zda by jim pro kamaráda nedali i nějaké buchty. Dostali tři, za což slušně poděkovali a komunita Sant Egidio se s námi rozloučila a odešla.

Jak mile křesťanská komunita odešla, objevil se jejich známí pan A. (asi pod 40 let), který jim začal mluvit o práci na stavbě, kde dělá nelegálně, a že mu šéf dluží 5000 Kč. Baví se asi patnáct minu o jeho práci a pak se ptá: *„A kde máte třetího?“* Pan B. odpovídá: *„Ten hlídá věci“* *„Tak ho pozdravujte“* říká zpětně. Pak se loučí a odchází. V průběhu dne jsem se participantů taky ptal, zda nemají problém s nějakými jinými lidmi bez domova, na což mi pan M. odpověděl: *„Ne, to nemáme, ale občas se najde někdo, kdo tě při fárání vyhodí od popelnice se slovy, že je to jeho rajon“.* Jak mile však jejich známý pan A. odešel, přišel ke mně pan M. a povídá: *„Víš jak sem ti odpoledne říkal, že jsem dostal pár facek za to, že jsem fárал v popelnici? Tak to byl právě on.“* a odkázal na pana A. Následně dodal: *„Nelíbilo se mu, že fárám v jeho rajonu. Říkal, že je to jeho místo a že ať si prej jdu fárat někam jinam.“* Pak ještě říká: *„On je v pohodě, ale když se víc napije, tak je občas agresivní“* A právě větší hladina alkoholu v krvi u „bezdomevců“ často vyvolává agresi, s čímž jsem se už v minulosti výzkumu nejednou setkal. Pak se s participanty loučím a opět potvrzuji, že přijdu následující den hlídat jejich „domov“

Když jdu další den ráno hlídat jejich věci, беру si sebou mapu Olomouce, na niž mi pan B. ještě ukazuje, kam chodí na sběr papírů. Šlo o městskou část Hodolany. Na mapě mi tak fixou vyznačil ulice, kam chodí fárat. Jedná se o ulici: Fárského, Příčná, Trocnovská, Tábořská, Sladkovského a Pavelkova. V městské části Nové Sady mi ještě vyznačuje ulici Polská, v které jsme předchozí den nebyli. Jak Hodolany, tak i Nové Sady jsou převážně obytné části města a je zde tak větší pravděpodobnost nálezů papíru, které domácnosti vyhazují. Tyto části města jsou také poměrně blízko

od „domova“ participantů, a tudíž je pravděpodobné, že právě kvůli krátké vzdálenosti a výskytu obytných budov, je pro ně tento prostor k fárání oblíbený.

Závěr

Přístup k životu na ulici a adaptační strategie zkoumaných jedinců jsou dosti odlišné, ale v některých případech se shodují. Jejich jednání se liší především v organizaci, ekonomické praxi, fungování a chování aktérů v městském prostoru. Uvedu zde tedy některá z hlavních zjištění.

Několika členná klika *smečka* se od *party* liší především tím, že nemá stálou formaci a v prostoru se tak vyskytuje často v jiné sestavě. Jejich zjevné bezdomovectví a sním spjatá i zanedbalá vizáž a způsob chování působí dojmem, že se za svou životní situaci nestydí a nevadí jim tak, že jsou vnímáni jako lidé bez domova. Klika *parta* se naopak snaží v přítomnosti občanů města působit slušně a má charakter bezproblémových a slušných „bezdomovců“, který svůj status nechtějí výrazně zviditelňovat v negativní konotaci vůči majoritní společnosti. Neradi se před zraky veřejností opíjejí, a už vůbec ne do němoty – udržují si hladinu alkoholu v krvi, tak aby se mohli kontrolovat. Naopak *smečka* konzumuje alkohol či jiné omamné látky přítomnosti společnosti, a to bez ostychu a studu, při čemž se často dostávají do takového stavu, že svou viditelnost na ulici ještě umocňují.

Smečka se často zdržuje na viditelných a frekventovaných místech ve středové části města (náměstí či rušné ulice), a to především kvůli velké koncentraci lidí, které tak můžou využít. Ty využívají především k oslovování s prosbou, zda by jim daná osoba nedala nějakou drobnou finanční částku. Toto somrování je v rámci jejich ekonomické praxe

nejčastější forma peněžního příjmu. To především proto, že se nemusí fyzicky namáhat – pro získání několik korun stačí mít jen štěstí a zapůsobit dobrým dojmem na oslovovaného. *Parta* se zase v centru města takřka nevyskytuje, protože pro ni nepředstavuje výhodnou pozici v prostoru. Nesomrují, a tudíž se nepotřebují vyskytovat ve frekventovaných částech města jako jsou uzly typu náměstí či rušné cesty plné lidí. Jejich hlavní ekonomickou činností je totiž sběr papíru, při němž zacházejí do jmeně koncentrovaných a vzdálených částí od samotného centra. Jde především o obytné zóny např. v podobě sídlišť.

Ohledně ekonomické praxe jsem např. při působení v terénu zjistil, že členové *smečky* jsou somrováním schopni získat až 40 Kč za 2 hodiny jejich aktivity. Jeden z respondentů k tomu dodal, že tedy nebude chodit do práce, když to není kvůli somrování třeba. Naopak skupina *parta* si za zhruba tři hodiny vydělala sběrem papíru 57 Kč. Když vezmeme v potaz, že *parta* strávila ekonomickou činností o hodinu déle, jedná se zhruba o stejný výdělek. Avšak členové *party* se pro tuto částku museli nadřít mnohem více než *smečka*, jelikož se neustále pohybovali po městském prostoru, prohrabovali popelnice, a ještě museli do sběrny odvést nastřádaný papír, aby vůbec dostali peníze. Zato členové *smečky* se jen zdržovali na jednom místě a oslovovali kolemjdoucí, do čehož občas popíjeli i víno.

Lidé ze *smečky* mají mezi „bezdromovci“ i poměrně hodně vazeb, s nimiž se zvyšuje šance si mezi sebou vzájemně vypomáhat – nejčastěji pomocí reciprocitních vztahů, které jsou hojně praktikovány. Např. již zmiňovaným darováním jídla, napitím alkoholu nebo poskytnutím cigarety. *Parta* ve svých životech využívá také reciprocitních vztahů, ale kvůli větší soudržnosti a uzavřenosti skupiny nemá mezi lidmi bez domova tolik vazeb jako *smečka*. Spíše se spoléhá sama na sebe a na sběr papíru, jehož zisk si pak

přerozdělí – třeba v podobě vína. Jejich životy jsou tudíž spíše založené na redistribuci, než na recipročních vztazích.

Co se týče jejich vypožorované mobility v rámci zkoumaného dne, zjistil jsem, že v porovnání se skupinou *parta*, ušli ve stejném časovém rozmezí asi jen třetinu toho, co stihla ve stejném čase projít právě zmiňovaná *parta*. To je dáno především tím, že hlavní ekonomickou činností *party* je sběr papíru. Pro větší množství nashromáždění papíru se totiž musí neustále pohybovat od kontejneru ke kontejneru, z ulice, do ulice, a z jedné města části do druhé.

Co se týče vypožorované mobility v rámci jednoho zaznamenaného dne jedinců, zjistil jsem, že v porovnání se skupinou *parta*, ušla *smečka* ve stejném časovém rozmezí asi jen třetinu toho, co stihla ve stejném čase projít druhá skupina. To je dáno především tím, že hlavní ekonomickou činností *party* je sběr papíru. Pro větší množství nashromáždění papíru se totiž musí neustále pohybovat od kontejneru ke kontejneru, z ulice, do ulice, a z jedné města části do druhé. Jednotlivé trasy, které jsem se skupinami prošel, jsem zaznamenal do mapy města, kterou můžete najít v příloze.

Zde jsme tedy mohli dočíst, jak odlišně můžou fungovat a využívat městský prostor dvě bezdomovecké kliky. Některé strategie na dosažení jejich cílů však jsou společné. Jde především o využívání denního centra olomoucké charity s účelem si vyprat špinavé prádlo a zajít si na teplou polévku či pro konzervu. Dále obě skupiny sbírají nedopalky od cigaret, z jehož tabáku si pak balí cigarety. To jim ušetří finance, za které si můžou kopit třeba dva litry bílého vína v PET-lahvi, které nejčastěji pijí. Obě skupinky pro něj mají vytipovaná stejné obchody, kterými jsou asijská večerka u Bistřičky a prodejna Adam u Žilkova náměstí. Obchody jsou pro ně oblíbené především kvůli ceně zmiňovaného vína, které stojí jen 30 Kč, ale i kvůli nejlevnějším cigaretovým papírkům a zapalovačům v blízkém okolí.

Obě skupiny si také mezi sebou sdělují informace, topí dřevem, konzumují alkohol a fárají. Fárání však využívají jiným způsobem. *Parta* ho praktikuje primárně za účelem nalezení papíru, který pak zpeněží. Jeho sběr je plánovaný a předem promyšlený, kdežto *smečka* fárání dlouhodobě neplánuje a nezaměřuje se tolik na papír. Jejich hlavní společný rys je však také absence konvenčního domova a ekonomická praxe ne-tržního systému.

Seznam použité literatury

- Baláš, O., Hežová, M., Loukota, R., Prokopová, L., Ptáček, L., Sejbal, J., Stanoev, M. (2010). *Aktuální otázky fenoménu bezdomovectví*. Brno: centrum sociálních služeb.
- Bourgois, P., & Schonberg, J. (2009). *Righteous dopefiend*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Čerba, O., *Geografie města* [online prezentace]. Plzeň: Západočeská universita v Plzni [cit. 2007-05-03]. Dostupné z: http://old.gis.zcu.cz/studium/ssgg/Materialy/Geografie_mesta.pdf
- Ferenčuhová, S., Hledíková, M., Galčanová, L., Vacková, B., et al. (2009). *Město: proměnlivá ne-samozřejmost*. Brno: Masarykova univerzita.
- Galčanová, L., (2010). *Československé město včera a dnes: každodennost – reprezentace – výzkum*. Červený Kostelec: Pavel Mervart

- Haasová, J. (2005). *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova: sedm skutečných příběhů*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hradecký, I., & Hradecká, V. (1996). *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, občanské sdružení.
- Kliment, P., & Dočekal, V. (2016). *Pohled na bezdomovství v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Lavická, P., (2012). *Koncept chronotopu a jeho aplikace v geografickém výzkumu*. (Disertační práce) Masarykova universita. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/358003/prif_b/bakalarska_prace_lavicka.pdf
- Lynch, K., (2004) *Obraz města*. Praha: POLYGON.
- Marek, J., Strnad, A., & Hotovcová, L. (2012). *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních a sociálních služeb*. Praha: Portál.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2013). *Koncepce prevence řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*, Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/16892/bezdomovectvi.pdf>
- Ostrovská, E., (2009). *Image města Brna ve vědomí jeho obyvatel*. (Disertační práce) Masarykova universita. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/atxk7/Image_mesta_Brna_8tcnz.pdf

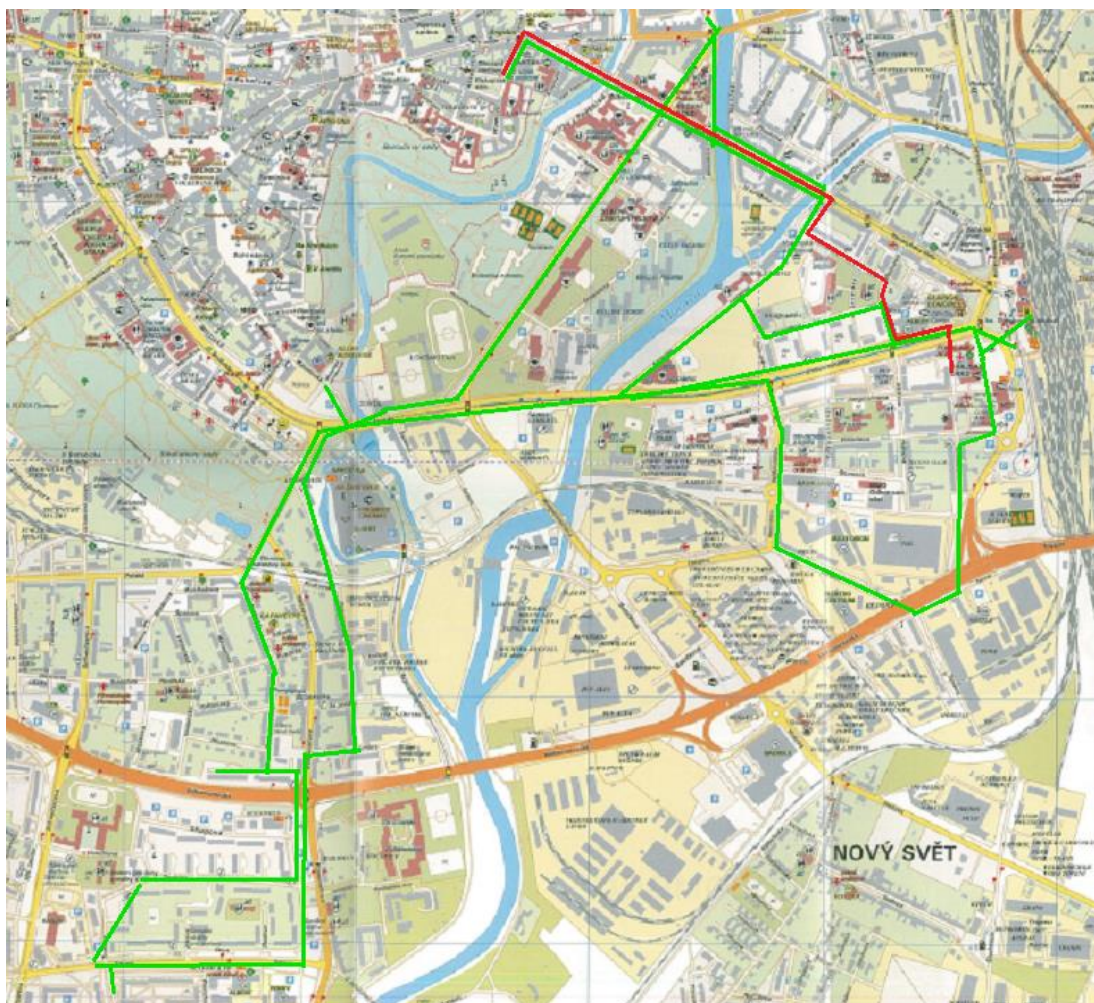
- Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B., & Kuntová, M. (2008). *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Vacková, B., Galčanová, L., Ferenčuhová, S., et al. (2011) *Třetí město*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Vašát, P. (2012a). „Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 48 (2): dostupné z: http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/vasat_petr.2012_mezirezistenci_a_adaptaci_sociologicky_casopis_48_2_247-282.pdf
- Vašát, P. (2012b). *Studium bezdomovectví v USA: Inspirace pro výzkum v České republice*. *Český lid: Etnologický časopis* 99 (2): 129-149. Dostupné z: http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/vasat_petr.2012_studium_bezdomovectvi_v_usa_cesky_lid_99_2_129-149.pdf
- Vašát, P. (2013). „Sme na jedny lodi“: *Morálka a ekonomika v prostředí třídy nejchudších*. *Český lid: Etnologický časopis* 100 (4): Dostupné z: http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/vasat_petr.2013_sme_na_jedny_lodi.pdf
- Zdráhal, T., (2014). *Image Olomouce pohledem návštěvníků*. (Disertační práce) Universita Palackého. Dostupné z: https://geography.upol.cz/soubory/studium/dp/2014-rg/2014_Zdrahal.pdf

Přílohy:

Příloha č. 1: typologie lidí bez domova podle ETHOS

		Konceptní kategorie	Fyzická oblast	Zákonná oblast	Sociální oblast
<i>Bezdomovectví</i>	1	Bez přístřeší	Bez obydlí (střechy)	Žádný právní nárok na užívaný prostor	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
	2	Bez bydlení	Má místo, kde žije (vhodné k obývání)	Žádné vlastnické právo na obývaný prostor	Má prostor pro sociální vztahy
<i>Vyloučení z bydlení</i>	3	Nejisté a nevyhovující bydlení	Má místo kde žije, nejisté a nevhodné k obývání	Žádná jistota užívacího práva	Má prostor pro sociální vztahy
	4	Nevyhovující bydlení a sociální izolace v legálně obývaném obydlí	Obydlí nevhodné k obývání	Má vlastnické právo a/nebo jistotu užívacího práva	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
	5	Nevyhovující bydlení (vlastnické právo)	Obydlí nevhodné k obývání	Má vlastnické právo a/nebo jistotu užívacího práva	Má prostor pro sociální vztahy
	6	Nejisté bydlení (přiměřené)	Má kde bydlet	Žádná jistota užívacího práva, ztráta vlastnictví	Má prostor pro sociální vztahy
	7	Sociální izolace v kontextu jistého a vhodného bydlení	Má kde bydlet	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy

Příloha č. 2: trasy, které jsem prošel s klikou *smečka* (červená barva) a *parta* (zelená barva)

Příloha č. 3: fotografie víka, z něhož vychází teplá pára

Příloha č. 4: fotografie kontejnerů, které jsou typické pro fárání

Příloha č. 5: fotografie místa, které je využíváno pro somrování

